

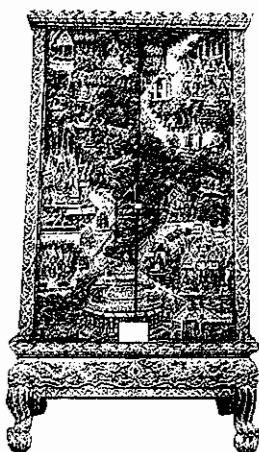
หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสังคมศึกษา

ชุดความรู้เรื่องพระไตรปิฎก

เรื่อง

ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก

ระดับมัธยมศึกษา

ศูนย์พัฒนาหนังสือ

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-01-1681-7

พิมพ์ครั้งที่สอง ๑๒,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๕๒

วัน เดือน ปี..... ๖ มีนาคม ๒๕๕๗

เลขทะเบียน..... ๕๐๗๔๒๓๖ น.๗

เลขเรียกหนังสือ..... ๒๑๔.๕๑๘ พ ๕๗๕๗ ๒๕๕๗

คำนำ

คนไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาตลอดมาจนกล่าวได้ว่าเมืองไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา โดยถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งองค์พระประมุขทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกนักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชนควรเข้าใจและมีความรู้เรื่องพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหมวดคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญและมีสาระคำสอนที่พุทธศาสนิกชนพึงรู้และปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ กรมวิชาการจึงพิจารณาเห็นว่าควรจะนำเนื้อหาในพระไตรปิฎกซึ่งค่อนข้างยากสำหรับเด็กที่จะอ่านเข้าใจ มาพิจารณาจัดทำสรุปสาระสำคัญและเขียนให้ง่าย เหมาะกับวัยของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้ โดยจัดทำเป็นหนังสือเสริมประสบการณ์พระพุทธศาสนาและจริยธรรม ชุดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกขึ้น หนังสือชุดนี้มีด้วยกันหลายเล่ม

สำหรับ ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก เล่มนี้ เนื้อหาของหนังสือประกอบด้วยความรู้เรื่องพระไตรปิฎก ซึ่งกล่าวถึงความหมายและความสำคัญของพระไตรปิฎก ประวัติความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก การสังคายนาพระธรรมวินัยพระไตรปิฎกกับพุทธศาสนิกชน พระวินัย พระสูตร และ พระอภิธรรมมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนิกชน และการสืบพระพุทธศาสนาให้สืบทอดไปตอนท้ายเล่มเป็นภาคผนวก จัดทำเป็นแผนผังพระไตรปิฎก ทั้ง ๔๕ เล่ม ไว้ด้วย กรมวิชาการคาดว่า หนังสือเล่มนี้นักเรียนจะได้รับความรู้ ความเข้าใจในพระไตรปิฎก และใช้อ่านประกอบการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ตลอดจนเป็นสื่อให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกฉบับเต็มในโอกาสต่อไป

กรมวิชาการขอขอบคุณผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงไว้ ณ ที่นี้

(นายจำเริญ เสกธีระ)

อธิบดีกรมวิชาการ

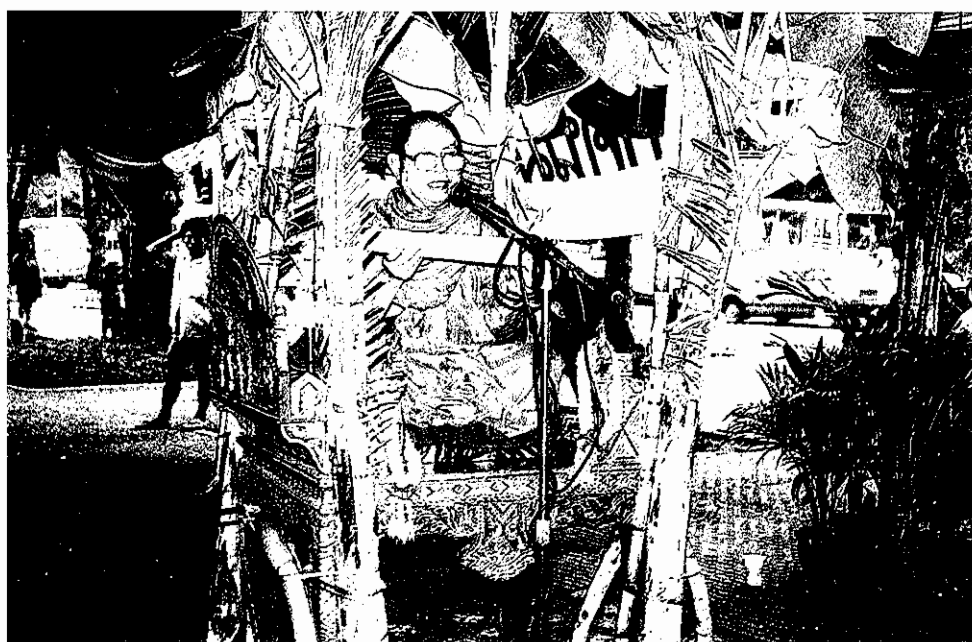
๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๔

สารบัญ

	หน้า
๑. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก	๑
ความหมายของพระไตรปิฎก	๒
ความสำคัญของพระไตรปิฎก	๖
๒. ประวัติความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก	๑๓
นับจากการแสดงพระปฐมเทศนา	๑๓
จากพระไตรปิฎกมยุขปาฐะถึงพระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร	๑๔
พระพุทธสาวกผู้เยี่ยมยอดในการจดจำพระธรรมวินัย	๑๕
การท่องจำนำไปสู่การสังคายนาพระธรรมวินัย	๑๗
พระไตรปิฎกตัวแทนแห่งพระพุทธองค์	๑๙
๓. การสังคายนาพระธรรมวินัย	๒๑
เหตุแห่งการสังคายนา	๒๑
การสังคายนาครั้งที่ ๑	๒๓
การสังคายนาครั้งที่ ๒	๒๔
การสังคายนาครั้งที่ ๓	๒๕
การสังคายนาครั้งที่ ๔	๒๘
การสังคายนาครั้งที่ ๕	๒๘
การสังคายนาครั้งที่ ๖	๒๙
การสังคายนาครั้งที่ ๗	๓๐
การสังคายนาครั้งที่ ๘	๓๑
การสังคายนาครั้งที่ ๙	๓๒
การสังคายนาครั้งที่ ๑๐	๓๓
การสังคายนาครั้งที่ ๑๑	๓๓
การสังคายนาพระไตรปิฎกในประเทศไทย	๓๕

๔. พระไตรปิฎกกับพุทธศาสนิกชน	๔๑
๕. พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม มีความ เกี่ยวข้องกับเราอย่างไร	๕๗
๖. ศาสนิกชนช่วยกันสืบพระพุทธศาสนาให้สถาพร ได้อย่างไร	๖๗
๗. ภาคผนวก	๗๑
๘. อักษรย่อบอกชื่อเพื่อการอ้างอิง	๘๑

๑. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก

๑. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก

สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาตลอดมา คนไทยประมาณร้อยละ ๙๐ นับถือพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์พระประมุขของชาติไทยทุก ๆ พระองค์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ทรงเป็นพุทธมามกะ เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนา ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองตลอดมา ถึงกับกล่าวกันว่า เมืองไทยเป็นเมืองพระ คือเป็นเมืองพระพุทธศาสนา โดยถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

การปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

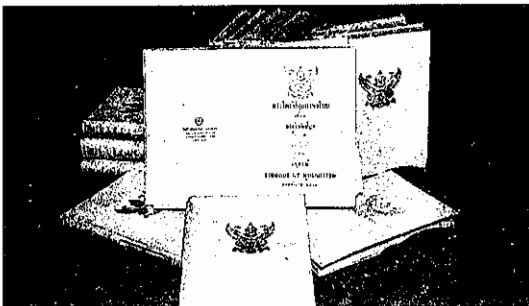
ความหมายของพระไตรปิฎก

เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพุทธกิจ นับแต่ได้ทรงตรัสรู้จนเสด็จปรินิพพาน เป็นเวลา ๔๕ ปี ได้ทรงแสดงธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่เรียกว่า พระพุทธศาสนา ได้แพร่หลาย มีพระสาวกจดจำนำไปปฏิบัติและเผยแผ่สืบต่อกันมา และได้ประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จารึกไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก ฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐

พระไตรปิฎก หมายถึง คัมภีร์ทั้ง ๓ ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และ พระอภิธรรมปิฎก หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า พระวินัย พระสูตร และ พระอภิธรรม

พระไตรปิฎกฉบับงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

พระวินยปิฎก เป็นคัมภีร์บรรจुकำสั่งสอนส่วนที่เป็น อาณาทศนา คือคำสั่งสอนส่วนที่เป็นกฎ ระเบียบ ข้อห้าม หรือคำสั่ง ซึ่งมีสภาพ บังคับให้ปฏิบัติตาม เช่น พระพุทธรูปบัญญัติที่เรียกว่า อนาคาริกวินัย คือวินัยหรือศีลที่ภิกษุและภิกษุณีถือเพศบรรพชิตจะต้องรักษา จะ ละเมิดมิได้ ถ้าละเมิดจะต้องอาบัติ คือต้องได้รับโทษทัณฑ์ในขณะที่ ล่วงละเมิดนั้น

นอกจากนี้ พระวินยปิฎกยังได้บรรจुकำสั่งสอนที่เป็นระเบียบ ปฏิบัติต่าง ๆ ด้วย เช่น ระเบียบปฏิบัติหน้าที่ ข้อปฏิบัติต่อกัน คุณสมบัติ ของพระภิกษุผู้รับหน้าที่ต่าง ๆ กิริยามารยาทที่จะต้องรักษา ตลอด จนพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวชนาค การรับภิกษุ และการผูกพัทธสีมา เป็นต้น

พระไตรปิฎกภาษาไทย

ฉบับสังคายนา
ในพระบรมราชูปถัมภ์
พุทธศักราช ๒๕๓๐

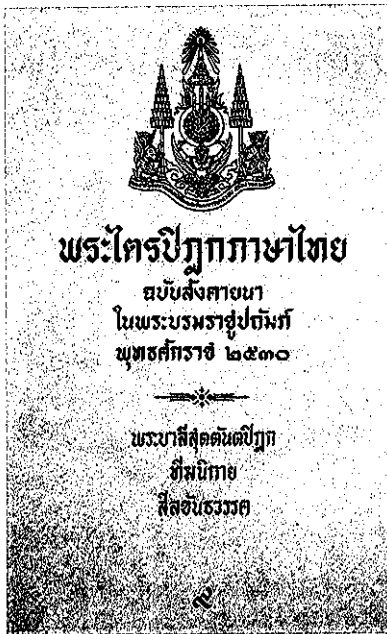
พระบาลีสวณปิฎก
มหาวิภังค์
(ปฐมภาค)

๑

คำสั่งสอนส่วนที่เป็นกฎ ระเบียบ ข้อ
ห้าม ศึกษาได้จากเล่มที่ ๑-๘

พระสุตตันตปิฎก เป็นคัมภีร์บรรจुकำสั่งสอนส่วนที่เป็นโวหาร เทศนา คือคำสั่งสอนที่ทรงแสดงชี้แนะให้รู้เห็นข้อเท็จจริงและหลักความ

จริงแห่งชีวิต และชี้แนะแนวทางปฏิบัติ ชี้นำวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ชี้ให้เห็นสิ่งที่เป็นบาป บุญ คุณ โทษ เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ โดยทรงยกหัวข้อธรรมเป็นหลักและทรงอธิบายด้วยโวหารต่าง ๆ มีข้อเปรียบเทียบที่สมเหตุสมผล ทรงนำชีวิตของบุคคลต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันมาแสดงให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อผู้ฟังยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้บรรลุความผาสุกสมบูรณ์ในชีวิตตามความสามารถของผู้ปฏิบัติ

คำสั่งสอนส่วนที่ชี้แนะให้รู้เห็นข้อเท็จจริงและหลักความเป็นจริงแห่งชีวิต

พระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนส่วนที่เป็นปรมาตตเทศนา คือคำสั่งสอนที่ทรงแสดงชี้แนะให้รู้ให้เข้าใจสภาวะที่แท้จริงของสรรพสิ่ง ซึ่งเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์โลกทั้งมวล อันได้แก่สภาวะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งสภาวะดังกล่าวนี้มีความละเอียดลึกซึ้ง เป็นพุทธปรัชญาหรืออภิปรัชญา มีเนื้อหาเป็นธรรมล้วน ๆ ไม่มีเรื่องบุคคลหรือนิทานประกอบคำสั่งสอน

คำสอนส่วนที่ชี้ให้เห็นเข้าใจสภาวะ
แท้จริงเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์โลก

คัมภีร์พระไตรปิฎกนี้ จะเรียกว่าเป็น คัมภีร์พระพุทธศาสนา คัมภีร์พุทธธรรม คัมภีร์พุทธปรัชญา หรือคัมภีร์พุทธศาสตร์ ก็เรียกได้ทั้งนั้น เพราะพระไตรปิฎกมีแหล่งกำเนิดมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และเป็นผลงานการปฏิบัติพุทธกิจ การประกาศเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธองค์

ในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์เสด็จไปในที่ต่าง ๆ ตลอดเวลา ๔๕ ปี ได้ทรงสนทนากับบุคคลต่าง ๆ ได้ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชนทุกระดับชั้นในสาขาอาชีพแตกต่างกัน นับตั้งแต่ระดับชาวบ้านธรรมดา จนถึงข้าราชการ นักบวช นักการศาสนา นักปราชญ์ ราชบัณฑิต นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา นักเศรษฐศาสตร์ นักปกครอง และเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ ซึ่งมีปัญหาด้านอาชีพ หน้าที่การงาน และปัญหาชีวิตแตกต่างกัน คำสอนของพระพุทธองค์จึงมีหลายแนว หลายรูปแบบ เป็นไปตามความเหมาะสมแก่สถานภาพของบุคคลเหล่านั้น ควรแก่การที่บุคคลเหล่านั้นจะนำไปใช้

แก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต คำสอนของพระพุทธองค์จึงเป็นเหมือนดวงประทีปส่องสว่างให้มองเห็นสัจธรรมแห่งชีวิต ช่วยให้เกิดปัญญา เกิดวิชาความรู้ ความแจ่มแจ้งในจิตใจ ให้สามารถมองเห็นทางแก้ปัญหาสังคมและปัญหาชีวิตได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น พระพุทธทวณะ หรือคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก จึงมีเนื้อหาสาระในทางวิชาการตามแนวพุทธศาสตร์ในหลายสาขาวิชา เช่น ศาสนศาสตร์ จิตวิทยา ศีกษาศาสตร์ สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

อนึ่ง พระไตรปิฎก แปลว่า ๓ คัมภีร์ หรือ ๓ ปิฎก โดยแยกศัพท์ออกเป็น พระ + ไตร + ปิฎก คำว่า พระ เป็นคำแสดงความเคารพหรือยกย่อง แปลว่า ประเสริฐ คำว่า ไตร แปลว่า ๓ คำว่า ปิฎก แปลว่า หมวดแห่งคำสอนในพระพุทธศาสนา รวมความว่าพระไตรปิฎก หมายถึงคัมภีร์อันประเสริฐ ซึ่งรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็น ๓ หมวด คือ

พระวินัยปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

และพระอภิธรรมปิฎก

ความสำคัญของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ

๑. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สูงสุดในพระพุทธศาสนา มีฐานะเป็นตัวแทนของพระบรมศาสดา ดังที่พระพุทธองค์ได้มีพระดำรัสสั่งกับพระอานนท์เถระไว้เมื่อตอนใกล้จะเสด็จปรินิพพานว่า "อานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราได้แสดงไว้ ได้บัญญัติไว้แล้ว ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราได้ล่วงลับไปแล้ว" พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ตรัสไว้นี้ ก็ได้แก่คำสั่งสอนของพระ

พุทธองค์ที่แสดงไว้ในพระไตรปิฎกนั่นเอง

พระพุทธองค์ดำรัสตรัสสั่งไว้นี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงเห็นใคร หรือพระสาวกรูปใด มีความสำคัญพอที่จะเป็นศาสดาแทนพระองค์ได้เมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว แต่ทรงเห็นว่าพระธรรมวินัยมีความสำคัญยิ่ง จึงได้ยกย่องให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ ผู้ใดได้ศึกษาค้นคว้าหลักธรรมในพระไตรปิฎก หาความรู้จากพระไตรปิฎก ผู้นั้นก็เท่ากับว่าได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ ตราบใดที่พระไตรปิฎกยังคงอยู่ ตราบนั้นก็ชื่อว่าพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ พระไตรปิฎกมีความสำคัญยิ่งดังกล่าวนี้นักปราชญ์จึงได้กล่าวยกย่องว่า อักขระตัวหนึ่ง ๆ ในพระไตรปิฎกมีคุณค่าเท่ากับพระพุทธรูปองค์หนึ่ง ๆ ที่ควรแก่การเคารพกราบไหว้และสักการบูชา

๒. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา มีฐานะเป็นคัมภีร์สำคัญระดับหนึ่ง ที่ควรนับว่าเป็นคัมภีร์เสาเอกในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับไตรเพทซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ คัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ หรือคัมภีร์อัลกุรอานของศาสนาอิสลาม

เนื่องด้วยพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์บรรจุพระพุทธวจนะซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ ซึ่งพระสาวกองค์สำคัญ เช่น พระอานนท์เถระ พระอุบาลีเถระ และพระมหากัสสปเถระ ได้จดจำสืบต่อมา ทั้งได้ผ่านการตรวจสอบทบทวนอย่างดียิ่งจากที่ประชุมพระอรหันต์และพระมหาเถระผู้เป็นพหูสูตองค์สำคัญ ๆ ในการสังคายนา พระไตรปิฎกจึงนับได้ว่าเป็นคัมภีร์บริสุทธิ เป็นเสมือนเพชรน้ำหนึ่งที่ได้เจียรไนดีแล้ว

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักสำคัญ นักปราชญ์ทุกยุคทุกสมัยจึงถือพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์มาตรฐานสำคัญที่สุดในการวินิจฉัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แม้ในยุคหลังต่อมามีผู้แต่งคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา ผู้แต่งเหล่านั้น

ต่างก็อาศัยคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลักอ้างอิงในการเขียนโครงสร้างเนื้อหา ตลอดจนจนถึงการอธิบายความและการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ

๓. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุดในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า พรหมจรรย์ พระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนา นั้น พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศไว้ นับแต่เวลาที่พระองค์ทรงแสดงพระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร อันเป็นพระปฐมเทศนา เมื่อวันเพ็ญ เดือนอาสาฬหะ (เดือน ๘) หลังจากตรัสรู้แล้ว ๒ เดือน เป็นต้นมา จนถึงเวลาที่ทรงแสดงพระปัจจุสมเทศนา ในวันเสด็จปรินิพพาน เป็นระยะเวลา ๔๕ ปี พระพุทธทวณะหรือคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ได้ทรงประกาศและมีการท่องจำกันต่อมาในช่วงเวลาดังกล่าว แม้จะยังไม่ได้เรียกว่า พระไตรปิฎก (เตปิฎก, ตปิฎก) และพระธรรมวินัย แต่ก็มีเนื้อหาสาระครบถ้วนทั้ง ๓ ปิฎก จึงควรนับได้ว่าเป็นพระไตรปิฎกมุขปาฐะ (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ท่องจำกันสืบมา) ด้วยมีพระพุทธสาวกได้ท่องจำจดจำกันมาด้วยปากเปล่า และถือปฏิบัติอย่างนี้สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนถึง พ.ศ. ๔๓๓ จึงได้มีการจารึกคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เป็นลายลักษณ์อักษรบนใบลาน ณ ประเทศลังกา (ปัจจุบันคือ ศรีลังกา) ในรัชกาลของพระเจ้าวรมหาอโศกมหาราช และถือเป็น “พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร” ฉบับแรกในพระพุทธศาสนา

หากนับระยะเวลาแต่ที่ได้เริ่มมี “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๕) ก็จะเป็นเวลานานถึง ๒๕๘๐ ปี หากนับระยะเวลาแต่ที่ได้มี “พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร” เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ก็เป็นเวลานานถึง ๒๑๐๒ ปี ดังนั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุด คือ มีอายุยาวนานที่สุดในพระพุทธศาสนา แม้พระไตรปิฎกจะมีอายุเก่าแก่มากมายจนถึงเพียงนี้ แต่คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ก็ยังคงเป็นความจริง ทนต่อการพิสูจน์ตลอดมา และย่อมแสดงให้เห็นถ่องแท้ว่า พระพุทธศาสนา

เป็นศาสนาแห่งความจริง เมื่อกว่าสองพันปีมาแล้วเป็นความจริง
อย่างไร ปัจจุบันก็ยังเป็นความจริงอยู่อย่างนั้น

๔. พระไตรปิฎกเป็นวรรณคดีเก่าแก่ที่สุดในพระพุทธศาสนา
กล่าวคือ บรรดาคัมภีร์หรือตำราทางพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นวรรณคดี
บาลีนั้น พระไตรปิฎกเป็นวรรณคดีบาลีที่เก่าแก่ที่สุด หากนับแต่ได้
มีพระไตรปิฎกกลายเป็นวรรณคดีอักษรเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๕)
พระไตรปิฎกก็เป็นวรรณคดีบาลีที่มีอายุยาวนานถึง ๒๑๐๒ ปี ส่วน
คัมภีร์อื่น ๆ ที่จัดเป็นวรรณคดีบาลีนั้น ล้วนแต่เป็นวรรณคดียุคหลัง
พระไตรปิฎก เช่น คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา และคัมภีร์อนุฎีกา
เป็นต้น หากพิจารณาตามลักษณะคำประพันธ์ ก็จะเห็นว่าพระไตรปิฎก
มีทั้งคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วและประเภทร้อยกรอง บางส่วนเป็น
คำร้อยแก้วล้วน บางส่วนเป็นคำร้อยกรองล้วน และบางส่วนมีทั้งคำ
ร้อยแก้วและร้อยกรอง จึงกล่าวได้ว่าพระไตรปิฎกเป็นวรรณคดีบาลี
ที่เป็นได้ทั้งศาสตร์และศิลป์ สมบูรณ์ด้วยรสแห่งวรรณคดีทุกประการ

๕. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ประมวลหลักคำสอนทางพระพุทธ
ศาสนา กล่าวคือ หลักธรรม หรือหมวดธรรม ตลอดจนหัวข้อธรรม
ต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์แสดงไว้ตลอดเวลา ๔๕ ปีนั้น ได้ประมวลไว้ใน
พระไตรปิฎก ทั้งพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรม
ปิฎก หลักธรรมและหัวข้อธรรมมีอยู่หลากหลาย ล้วนเป็นข้อที่ควร
ศึกษาและนำมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหา เพื่อพัฒนาคน พัฒนา
สังคม และพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกจากหลักธรรมแล้ว พระไตรปิฎก
ยังได้ประมวลหลักคำสอนที่เป็นพุทธศาสนสุภาษิตไว้อย่างสมบูรณ์

๖. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักคำสอนที่มีกระบวนการเข้า
ถึงพุทธธรรมครบวงจร กล่าวคือ กระบวนการเข้าถึงพุทธธรรมนั้น
มีกำหนดเป็น ๓ ขั้นตอน

ขั้นที่ ๑ เป็นการเข้าถึงด้วยการเรียนรู้ เป็นการเข้าถึงขั้น
ปริยัติธรรม อันได้แก่การศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรวณะหรือพระ

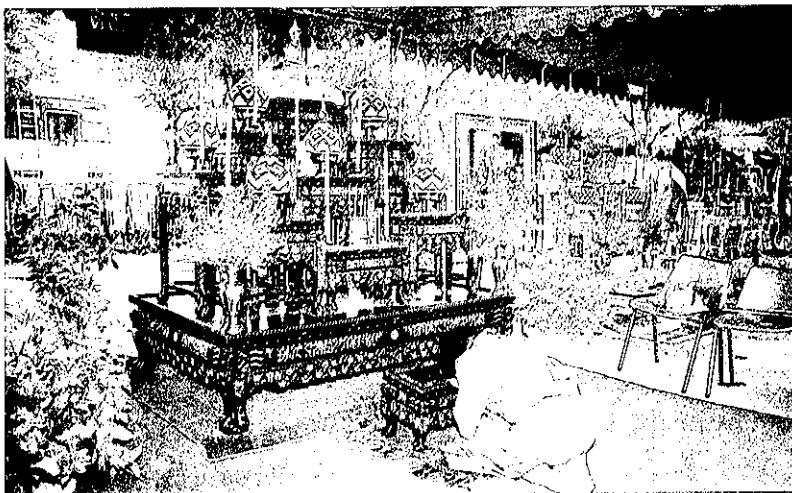
ไตรปิฎก ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎก

ขั้นที่ ๒ เป็นการเข้าถึงด้วยการปฏิบัติตนตามคำสอนที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาแล้ว เป็นการเข้าถึง “ขั้นปฏิบัติธรรม” อันได้แก่ การปฏิบัติตนและการอบรมตนให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยการรักษาศีลและปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน คือ การทำจิตใจให้สงบเพื่อพิจารณาให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริง

ขั้นที่ ๓ เป็นการเข้าถึงด้วยการได้บรรลุผลแห่งการปฏิบัติ เป็นการเข้าถึง “ขั้นปฏิเวธธรรม” ได้แก่ การบรรลุมรรค ผล นิพพาน หรือบรรลุสันติสุขอันเป็นผลแห่งการปฏิบัติ

พระไตรปิฎกมีหลักคำสอนอันเป็นกระบวนการเข้าถึงพุทธธรรมอย่างครบถ้วนทั้งสามขั้นตอน

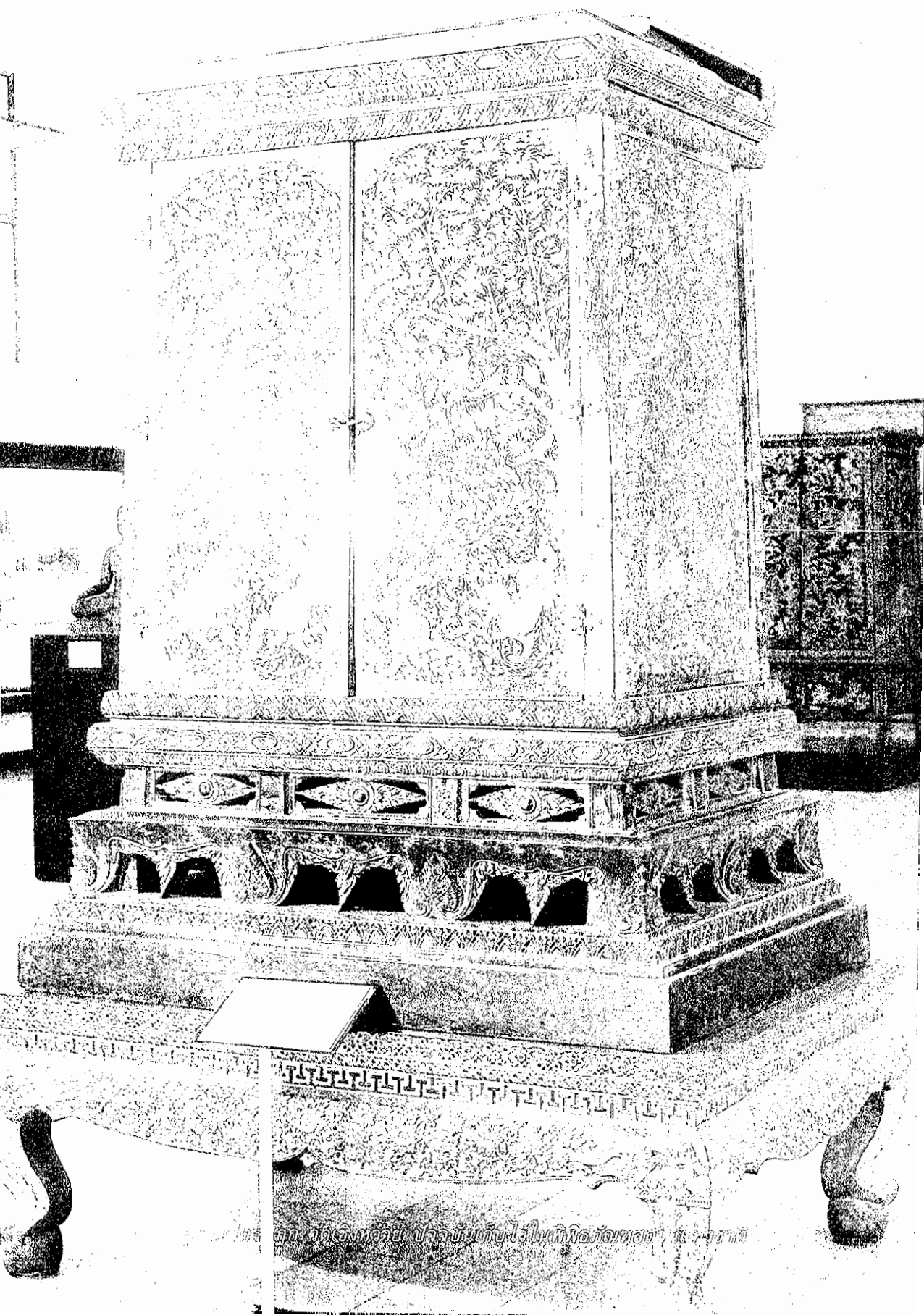
๓. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่เป็นบ่อเกิดแห่งวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีอันดีงาม พระไตรปิฎกมีเนื้อหาสาระทางวิชาการตามแนวพุทธศาสตร์หลายสาขาวิชา เช่น ศาสนศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น พระไตรปิฎกจึงเป็นบ่อเกิดแห่งวิทยาการเหล่านี้ บรรดาศิลปะ

การประกวดโต๊ะหมู่บูชาในวันวิสาขบูชา

ต่าง ๆ เช่น การกราบไหว้ การแสดงความเคารพบูชา ตลอดจนจารีตประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และประเพณีลอยกระทง ล้วนมีบ่อเกิดหรือมีพื้นฐานมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งจารึกไว้ในพระไตรปิฎก

๔. พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งที่บ่งชี้และยืนยันถึงศักยภาพแห่งพระปัญญาของพระพุทธองค์ กล่าวคือ สิ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นความจริงที่มีอยู่ตามหลักแห่งอริยสัจธรรม ซึ่งเป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ความจริงด้วยพระปัญญอันยอดเยี่ยมด้วยพระองค์เอง การตรัสรู้ของพระพุทธองค์เป็นการรู้แจ้งเห็นจริงครบวงจร ตามขั้นตอนแห่งโพธิญาณ คือ สัจญาณ ขั้นรู้ความจริง กิจญาณ ขั้นรู้หน้าที่ที่จะปฏิบัติ และ กตญาณ ขั้นรู้หน้าที่ที่ปฏิบัติเสร็จเรียบร้อยแล้ว (ทำเสร็จแล้ว) ความจริงที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ นั้น พระองค์ได้ทรงนำมาสั่งสอน นำมาเปิดเผยให้ปรากฏในหมู่ชน และคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างบริบูรณ์ยังคงเป็นความจริงตราบนานเท่านาน

รูปที่ ๑๐. โครงสร้างของพระพุทธรูปในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

๒. ประวัติความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก

๒. ประวัติความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก

นับจากการแสดงพระปฐมเทศนา

คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ซึ่งเรียกว่า พรหมจรรย์ พระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนา นั้น พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศเป็นครั้งแรกเมื่อวันเพ็ญแห่งเดือนอาสาฬหะ (เดือน ๘) หลังจากตรัสรู้แล้ว ๒ เดือน โดยทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดภิกษุ ๕ รูปที่เรียกว่า ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี ในประเทศอินเดีย การแสดงธรรมครั้งนี้ นิยมเรียกว่า **พระปฐมเทศนา** ซึ่งหมายถึงการแสดงธรรมครั้งแรกของพระพุทธองค์

นับแต่วันแสดงพระปฐมเทศนาเป็นต้นมา จนถึงวันเสด็จปรินิพพาน คิดเป็นระยะเวลา ๔๕ ปี ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น พระพุทธองค์ได้เสด็จจาริกไปยังที่ต่าง ๆ ได้ทรงสนทนากับบุคคลต่าง ๆ ได้ทรงแสดงธรรมทั้งแก่พระภิกษุสงฆ์และประชาชนทุกระดับชั้น ในสาขาอาชีพและหน้าที่การงานแตกต่างกัน และมีปัญหาแตกต่างกัน

คำสั่งสอนของพระพุทธองค์เนื่องในการสนทนาและการแสดงธรรมในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ นั้น ได้มีพระสงฆ์ผู้เป็นพระสาวกได้จดจำท่องจำไว้ และนำออกเผยแผ่ให้แพร่หลายสืบทอดกันมาโดยลำดับ พระพุทธทวณะหรือคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่พระสงฆ์ท่องจำจดจำไว้นี้ ควรเรียกได้ว่าเป็น พระไตรปิฎกมุขปาฐะ และพระไตรปิฎกในรูปแบบนี้ได้ถือสืบทอดกันต่อมาจนถึงปี พ.ศ. ๔๓๓ จึงได้มี “พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร” ดังกล่าวแล้วในตอนต้น

จากพระไตรปิฎกมุขปาฐะถึงพระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร

พระพุทธทวณะในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” นั้น ในช่วงแรก คือช่วงก่อนการสังคายนานั้น น่าจะยังมิได้จัดระเบียบจัดลำดับเป็นหมวดหมู่ พระพุทธสาวกคงท่องจำกันต่อมาตามอัธยาศัย แต่ในช่วงหลังคือในช่วงที่ได้มีการสังคายนาแล้ว มีหลักฐานพอจะยืนยันได้ว่า การจัดประเภทพระพุทธทวณะเป็นหมวดหมู่ในรูปแบบพระไตรปิฎกอย่างแท้จริงนั้นได้มีมาแล้ว ตั้งแต่เมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ ๒ ก็ได้ดำเนินตามนั้น แม้จะได้จัดระเบียบ จัดลำดับเป็นหมวดหมู่ในรูปแบบพระไตรปิฎกแล้ว แต่ก็ยังไม่เรียกว่าพระไตรปิฎก ยังคงเรียกว่า “พระธรรมวินัย” สืบต่อมา จนเมื่อได้มีพระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษรแล้ว พระพุทธทวณะที่ได้จารึกไว้นั้น จึงเรียกว่า “พระไตรปิฎก” (เตปิฎก, ตปิฎก) ทั้งนี้ เห็นจะเป็นเพราะ “พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร” นั้น ได้ลักษณะเป็นพระคัมภีร์หรือเป็นตำราปรากฏเห็นเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริงแล้ว

ตามที่กล่าวนี้จะเห็นได้ว่า พระไตรปิฎกมีความเป็นมาใน ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” และรูปแบบ “พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร”

การท่องจำพระพุทธทวณะหรือพระธรรมวินัย อันเป็นเหตุให้เกิดพระไตรปิฎกในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” นั้น เป็นที่นิยมกัน

มากในสมัยพุทธกาล และสมัยก่อน พ.ศ. ๔๓๓ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะ การศึกษาในสมัยนั้นมุ่งส่งเสริมอานุภาพแห่งความจำเป็นสำคัญ ไม่ ต้องอาศัยอักษรอันเป็นสัญลักษณ์ภายนอกเข้าช่วย หรืออาจจะเป็น เพราะอักษรศาสตร์ในสมัยนั้นยังไม่เจริญ คือไม่มีอักษรหรืออักษรวิธี ที่จะใช้เป็นสื่อความหมายที่เที่ยงตรงได้ ก็อาจจะเป็นได้

พระพุทธสาวกผู้เยี่ยมยอดในการจดจำพระธรรมวินัย

อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่มีความนิยมพระไตรปิฎกในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” นั้น ได้มีพระสงฆ์พุทธสาวกผู้เชี่ยวชาญ ในการจดจำพระธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก บางพวกท่องจำได้ทั่ว ถ้วนจบทั้งปิฎก บางพวกก็ท่องจำได้เพียง ๒ ปิฎก บางพวกท่องจำ ได้เพียงปิฎกเดียว และบางพวกก็ท่องจำได้เพียงตอนเดียวหรือสูตรเดียว เพราะมีความสามารถในการจดจำแตกต่างกัน

พระพุทธสาวกองค์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องจำหรือการ รวบรวมพระธรรมวินัยในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” นั้น มีจำนวน มาก เช่น พระอานนท์เถระ พระอุบาลีเถระ พระมหากัสสปเถระ และพระโสณกุฎทิณเถระ

แต่พระอานนท์เป็นพระพุทธสาวกที่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า เพราะ พระอานนท์เป็นโอรสของเจ้าชายสุกโกทนะ กษัตริย์ศากยวงศ์ผู้เป็น พระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา พระมารดาทรง พระนามว่า พระนางกัศยปโคตมี เมื่อนับตามลำดับสายพระญาติจึง มีศักดิ์เป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า เพราะเป็นโอรสของพระเจ้าอา

เมื่อครั้งพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่อนุพยนิคม แคว้นมัลละ พระ อานนท์ได้ออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พร้อมด้วย เจ้าชายแห่งศากยวงศ์ ๔ องค์ คือ เจ้าชายอนรุทธะ เจ้าชายภัคคุ เจ้าชายกิมฬละ เจ้าชายภัททิยะ และเจ้าชายแห่งโกถยวงศ์ ๑ องค์ คือ เจ้าชายเทวทัต กับนายภูษามาลา (ข้าราชการในราชสำนัก มีหน้าที่

ถวายเครื่องใหญ่ พระกลด และถวายสุก้า เปลื้องเครื่องพระบรมศพ และพระศพที่ได้รับพระราชทานโกศ) ๑ คน คือ ท่านอุปาสี ซึ่งมีหน้าที่ ช่างกลบก (ช่างตัดผม) ผู้ออกบวชคราวเดียวกันนั้น รวมทั้งพระอานนท์ เถระด้วย จึงเป็น ๗ ท่าน

พระอานนท์เถระเมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่นาน ก็ได้รับเลือก จากพระสงฆ์ให้เป็นพุทธอุปัฏฐาก คือเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดพระพุทธรเจ้า ก่อนจะรับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากนี้ ท่านได้ขอพร ๘ ประการจาก พระพุทธรเจ้า พร ๘ ประการนั้น คือ

๑. พระองค์จักไม่ประทานจีวรอันประณีตที่ทรงได้มาแก่ อานนท์

๒. พระองค์จักไม่ประทานบิณฑบาตอันประณีตที่ทรง ได้มาแก่อานนท์

๓. พระองค์จักไม่โปรดให้อานนท์อยู่ในที่ประทับของพระองค์

๔. พระองค์จักไม่ทรงพาอานนท์ไปในที่นิมนต์

๕. พระองค์จักเสด็จไปยังที่นิมนต์ที่อานนท์รับไว้

๖. ถ้าอานนท์จักนำบริษัท (หมู่, คณะ) ที่มาแต่ไกลเข้าเฝ้า ให้ได้เข้าเฝ้าในขณะที่มาถึงแล้วนั้น

๗. ถ้าอานนท์เกิดความสงสัยเรื่องใดเมื่อใด ขอให้ได้เข้าเฝ้า ทูลถามเมื่อนั้น

๘. ถ้าพระองค์ได้แสดงธรรมอันใดในที่ลับหลังอานนท์ ครั้น เสด็จมาถึงแล้ว จักตรัสบอกธรรมนั้นแก่อานนท์

เมื่อพระอานนท์เถระทูลขอพร ๘ ประการดังนี้แล้ว พระพุทธร องค์ได้ตรัสถามว่า พร ๔ ข้อนั้นขอไปเพื่ออะไร พระอานนท์เถระ กราบทูลว่า เพื่อป้องกันการถูกกล่าวหาว่า ท่านอุปัฏฐากพระพุทธรเจ้า เห็นแก่ลาภสักการะ ส่วนพร ๔ ข้อหลังนั้น เมื่อพระพุทธรองค์ตรัสถาม ว่าขอไปเพื่ออะไร พระอานนท์เถระได้กราบทูลว่า พร ๓ ข้อ คือ ข้อ ๕, ๖ และ ๗ นั้น เพื่อป้องกันการถูกกล่าวหาว่าท่านจะอุปัฏฐาก

พระพุทธเจ้าไปทำไม ในเมื่อพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุเคราะห์ให้แม้ด้วยเรื่องเพียงเท่านี้ ส่วนพรข้อสุดท้ายนั้น พระอานนท์เถระมีความประสงค์ว่า เมื่อท่านถูกใครถามขึ้นในที่ลับหลังพระพุทธเจ้า คานาน์ สูตรนี้ หรือชาดกนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงในที่ใด เมื่อใด ถ้าท่านตอบไม่ได้ ก็จะมีผู้กล่าวหาว่าท่านตามเสด็จพระพุทธองค์ไปดุงเงาตามตัว แม้เรื่องเพียงเท่านี้ท่านก็ไม่ว่า เมื่อพระอานนท์เถระกราบทูลชี้แจงดังนี้แล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงประทานพรทั้ง ๘ ข้อนั้นแก่พระอานนท์เถระ

เฉพาะพรข้อ ๘ นั้น เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการรวบรวมพระพุทธวจนะหรือพระธรรมวินัย เพราะพระอานนท์เถระได้ทำหน้าที่เป็นขุนคลังแห่งพระธรรมวินัย ได้จดจำท่องจำพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้อย่างทั่วถ้วน และเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ ๑ พระอานนท์เถระก็ได้ทำหน้าที่ตอบคำถามเกี่ยวกับพระธรรม (พระสูตรตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก) ในที่ประชุมสงฆ์ อันเป็นเหตุให้ได้รวบรวมพระพุทธวจนะไว้เป็นหมวดหมู่ในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” สืบต่อมา

พระอานนท์เถระได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นผู้มีความจำดี ได้สดับตรับฟังมาก ท่านเป็นผู้มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการรวบรวมพระพุทธวจนะหรือพระธรรมวินัยให้คงเป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบัน

การท่องจำนำไปสู่การสังคายนาพระธรรมวินัย

ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” นี้ อาจมีผู้สงสัยว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอันเรียกว่า พระธรรมวินัย ซึ่งได้บรรจุไว้ในพระไตรปิฎกนั้น มีอยู่เป็นอันมาก หากดูจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี อักษรไทย ซึ่งมีอยู่ในปัจจุบัน ก็มีจำนวนถึง ๔๕ เล่ม เป็นหนังสือเล่มใหญ่ ขนาด ๘ หน้ายก รวมทั้งชุดเป็นหนังสือที่มีความยาวถึงประมาณ ๒๓,๐๐๐ หน้าพิมพ์ จะเป็นไปได้

พระไตรปิฎกฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐
จำนวน ๔๕ เล่ม

อย่างไรที่จะท่องจำพระไตรปิฎกได้ทั้งหมด

เรื่องนี้ถ้าเป็นแต่ได้ยินได้ฟังมาหรือได้อ่านพบตามที่มีเล่าไว้ในตำราหรือในประวัติศาสตร์ของศาสนา ก็อาจจะมีความสงสัยเช่นนั้นได้ เพราะไม่เชื่อในอานุภาพแห่งความจำของมนุษย์ว่าจะมีขีดความสามารถสูงถึงเพียงนั้น แต่ผู้ที่ได้พบเห็นด้วยตา ได้ฟังด้วยหู ได้รู้ด้วยใจของตนจริง ๆ ก็จะหมดความสงสัย เชื่อในอานุภาพแห่งความทรงจำของมนุษย์ หรือเชื่อในสมรรถนะแห่งมันสมองของมนุษย์ว่ามีขีดความสามารถสูงถึงเพียงนั้นอย่างไม่ต้องสงสัย โดยเฉพาะในสมัยพุทธกาลนั้น มีพระสงฆ์ผู้คงแก่เรียน มีสมาธิสูง และมีผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ (ผู้บรรลุธรรมอันประเสริฐ) ถึงขั้นพระอรหันต์เป็นจำนวนมาก การท่องจำพระไตรปิฎกได้ครบถ้วนจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้อย่างแน่นอน

แม้ในปัจจุบัน เมื่อมีการสังคายนาที่ประเทศพม่า ที่เรียกว่า จัณฐสังคิติ หรือ จัณฐสังคายนา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๔๙๙ ก็ปรากฏว่า มีพระเถระชาวพม่ารูปหนึ่ง ชื่อ อู วิจิตตสาร เป็นผู้ท่องจำพระ

ไตรปิฎกได้ครบถ้วน ทางราชการจึงได้ถวายปริญญาทางศาสนา ระดับ “ไตรปิฎกธรร” อันเป็นปริญญาสูงสุดตามหลักสูตรการศึกษา ของคณะสงฆ์พม่าให้แก่ท่าน และท่านยังได้รับการยกย่องเชิดชูเป็น “บุรุษอาชาไนย” ของประเทศด้วย นับถึงปัจจุบัน พระสงฆ์พม่าที่ได้รับปริญญา “ไตรปิฎกธรร” มีจำนวนมากกว่า ๒๐ รูปแล้ว

ในปัจจุบัน แม้แต่พระสงฆ์ซึ่งยังไม่ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระ อริยบุคคล ยังมีความสามารถสูง มีให้เห็นประจักษ์อยู่ในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นสมัยที่มีพระพุทธสาวกผู้บรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคล จำนวนมาก จะต้องเป็นผู้ทอ่งจำพระไตรปิฎกได้ครบถ้วน อันเป็นการ รวบรวมพระธรรมวินัยให้สำเร็จเป็นพระไตรปิฎกในรูปแบบ “พระ ไตรปิฎกมุขปาฐะ” ได้อย่างแน่นอน

พระไตรปิฎกตัวแทนแห่งพระพุทธองค์

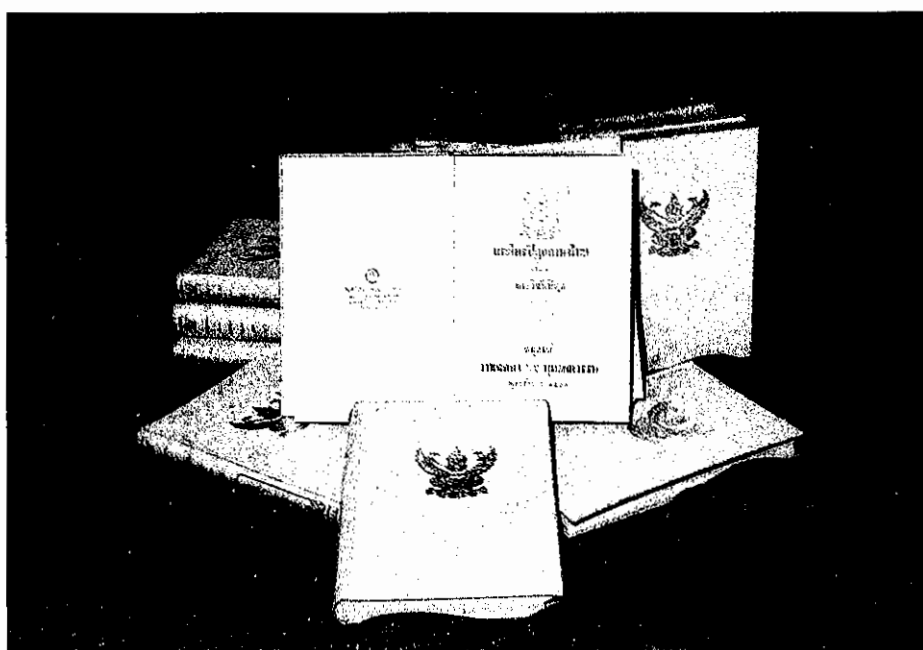
พระไตรปิฎกในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” ที่ได้กล่าว แล้วเริ่มมีมาแต่ในสมัยพุทธกาล และมีการสืบทอดกันมาจนถึงสมัย ต้นพุทธศก คือสมัยที่ได้จารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อ พ.ศ. ๔๓๓ นับจากนั้นเป็นต้นมา ความนิยมท่องจำพระไตรปิฎกก็ อาจะลดน้อยลง

ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า “พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร” ซึ่งเริ่มมีมาแต่เมื่อ พ.ศ. ๔๓๓ และยังมีอยู่ต่อมาจนถึงบัดนี้นั้น ได้มี กำเนิดสืบเนื่องมาจาก “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” โดยการนำพระไตร ปิฎกมุขปาฐะมาจารึกไว้ด้วยตัวอักษร อันเป็นสัญลักษณ์ภายนอกที่ ใช้เป็นสื่อช่วยความทรงจำ

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎก ทั้งที่เป็นรูปแบบมุขปาฐะและที่ เป็นฉบับลายลักษณ์อักษรนั้น นับเป็นผลงานล้ำค่าของพระสงฆ์ พุทธสาวกทั้งที่เป็น พระอริยสงฆ์ (สาวกของพระพุทธเจ้าที่ได้บรรลุมรรคผลแล้ว) และ สมมติสงฆ์ (สาวกของพระพุทธเจ้าที่ยังมิได้บรรลุมรรคผลแล้ว)

มรรคผล) และการที่พระพุทธศาสนาได้เจริญมั่นคงดำรงอยู่ได้เป็น
 เวลายาวนานถึงกาลบัดนี้ ก็ด้วยมีพระไตรปิฎกเป็นพระคัมภีร์หลัก
 สำคัญ ที่เชื้ออำนวยการประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาและการปฏิบัติ
 ธรรมเพื่อให้บรรลุผลเป็นสันติสุข ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า **พระปริยัติธรรม**
คือพระพุทธรวณะอันได้แก่พระไตรปิฎกนั้น เป็นรากแก้วของพระ
 พุทธศาสนาซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ ได้ทรงบัญญัติไว้ และจะ
 เป็นศาสดาแทนพระองค์หลังจากพระพุทธองค์ทรงล่วงลับไปแล้ว

๓. การสังคายนาพระธรรมวินัย

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

๓. การสังคายนาพระธรรมวินัย

เหตุแห่งการสังคายนา

การสังคายนา หมายถึงการร้อยกรอง หรือรวบรวมพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งกระจัดกระจายกันอยู่ ให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน มีระบบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีการประชุมสงฆ์ดำเนินการรวบรวมจัดหมวดหมู่ จัดระบบให้เป็นระเบียบร้อย แล้วมีการสวดซักซ้อมหรือสวดพร้อมกันและเป็นแบบเดียวกัน เป็นการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์แห่งพระธรรมวินัย และลงมติรับรองกันไว้เป็นหลักฐานสำคัญ แล้วมีการท่องจำ จดจำ หรือจารึกไว้สืบต่อมา

ความคิดที่จะให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยนั้น ได้มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยพระพุทธองค์ได้ประทานพระพุทธโอวาทแนะนำไว้ กล่าวคือ

เมื่อ นิครนถนาฏบุตร ผู้เป็นอาจารย์เจ้าลัทธิเซนสันชีพ พวกสาวกของเจ้าลัทธินี้ได้เกิดแตกสามัคคีกัน ครั้นนั้น พระจุนทเถระผู้

เป็นน้องชายของพระสารีบุตรเถระได้ทราบเรื่องนั้นแล้ว มีความห่วงใยในพระพุทธศาสนา เกรงเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา จึงไปพบพระอานนท์เถระเล่าความนั้นให้ฟัง พระอานนท์เถระจึงได้ชวนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระจุณเถระกราบทูลเล่าเรื่องนั้นถวายให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ได้ประทานพระพุทธโอวาทเป็นอันมากแก่พระจุณเถระ ที่สำคัญข้อหนึ่งก็คือ พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า ที่สาวกของนิครนถนาฏบุตรแตกสามัคคีกันนั้น เพราะคำสอนของเจ้าลัทธินั้นไม่สมบูรณ์และไม่มีความสับสน ทั้งพวกสาวกก็ไม่ปฏิบัติตามคำสอน แล้วทรงแนะนำให้รวบรวมพระพุทธวจนะ ให้ทำการสังคายนาไว้เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาสืบไป

พระสารีบุตรเถระก็ได้แนะนำพระภิกษุสงฆ์ให้ช่วยกันรวบรวมพระพุทธวจนะ หรือทำการสังคายนาพระธรรมวินัยไว้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ

เมื่อนิครนถนาฏบุตรสิ้นชีพ และพวกสาวกเกิดแตกความสามัคคีกันดังกล่าวนั้น ตอนค่ำวันหนึ่ง พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดภิกษุสงฆ์ที่เข้าเฝ้า จบแล้วทรงเห็นว่าภิกษุสงฆ์ยังประสงค์จะฟังธรรมต่อไปอีก จึงทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแทน ครั้นนั้น พระสารีบุตรเถระได้แสดงธรรมแก่ภิกษุสงฆ์ ได้แนะนำให้ช่วยกันรวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยไว้ โดยแสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่ธรรมะเป็นหมวด ๆ ตั้งแต่หมวด ๑ ถึงหมวด ๑๐ ว่าธรรมะอะไรบ้างอยู่ในหมวดนั้น ๆ หัวข้อเรื่องที่พระสารีบุตรเถระแสดงในครั้งนั้น เรียกว่า “สังคีติสูตร” อันแปลว่า สูตรว่าด้วยการสังคายนาพระธรรมวินัย ซึ่งแนวคิดและข้อแนะนำรับรองว่าถูกต้อง

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การจัดสังคายนาพระธรรมวินัย หรือการสังคายนาพระไตรปิฎกนั้น เป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ผู้เป็นพุทธสาวกที่สำคัญรูปหนึ่ง คือ พระจุณเถระ น้องชายของพระสารีบุตรเถระ มีความห่วงใยต่อ

อนาคตแห่งพระพุทธศาสนา พระเถระรูปนี้หวั่นเกรงว่าจะเกิดเหตุการณ์ที่เป็นภัยต่อพระพุทธศาสนาในอนาคต จึงได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์และกราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นในศาสนาชน เพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ทำนองเดียวกันขึ้นในพระพุทธศาสนา ดังกล่าวแล้ว

ด้วยเหตุดังกล่าวมา พระสงฆ์พุทธสาวกผู้เป็นศาสนทายาทเมื่อปรารภเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะเป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา ก็ได้พร้อมกันปกป้องพระพุทธศาสนาไว้ แก้ไขให้พ้นภัยตลอดมา วิธีการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาที่สำคัญวิธีหนึ่งก็คือ การสังคายนาพระธรรมวินัย หรือการสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาโดยลำดับตามควรแก่เหตุการณ์และกาลเวลา

การสังคายนาครั้งที่ ๑

มูลเหตุหรือข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งแรก คือ พระมหากัสสปเถระได้ปรารภถึงถ้อยคำของพระภิกษุผู้บวชเมื่อแก่รูปหนึ่งชื่อสุภัททะ ซึ่งได้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยต่อหน้าพระสงฆ์จำนวนมาก กล่าวคือ

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานได้ ๗ วัน พระมหากัสสปเถระอยู่ที่เมืองปาวา ยังไม่ทราบข่าวพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน จึงพาพระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป เดินทางออกจากเมืองปาวาด้วยประสงค์จะไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่เมืองกุสินารา ในระหว่างเดินทางนั้นเอง ก็ได้ทราบข่าวการเสด็จปรินิพพานของพระพุทธองค์จากอาชีวก (นักบวชนิกายหนึ่ง) คนหนึ่ง ซึ่งเดินทางมาจากเมืองกุสินารา พระสงฆ์ทั้งหมดซึ่งมีพระมหากัสสปเถระเป็นหัวหน้า เมื่อได้ทราบข่าวนั้นแล้ว ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ต่างก็มีความสลดใจ ผู้ที่เป็นปุถุชนอยู่ก็เศร้าโศกเสียใจ ร้องไห้คร่ำครวญ ร่ำพิน่ำพินกันไปตามต่าง ๆ นานา แต่พระภิกษุสุภัททะมิได้เป็นเช่นนั้น และได้ห้ามพระภิกษุเหล่านั้นมิให้เสียใจ มิให้ร้องไห้ โดยกล่าวขึ้นว่า ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จปรินิพพานนั้นเป็นการดีแล้ว

ต่อไปนี้จะทำอะไรได้ตามใจ ไม่มีใครคอยมาชี้ว่าผิดนี้ ถูกนี้ ควรนี้ ไม่ควรนี้ ต่อไปอีก พระมหากัสสปเถระได้ฟังคำกล่าวจ้วงจาบเช่นนั้น แล้วเกิดความสลดใจ ภายหลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเสร็จสิ้นแล้ว ได้มีการประชุมสงฆ์ พระมหากัสสปเถระซึ่งเป็นผู้มีอายุพรรษามากกว่าพระสงฆ์ทุกรูป ได้รับเลือกให้เป็นประธานสงฆ์ มีฐานะเป็นสังฆปริณายก (ผู้นำคณะสงฆ์) บริหารการคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ท่านจึงได้นำเรื่องที่ภิกษุสุภทัตตะกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยนั้นเสนอต่อที่ประชุมสงฆ์ ชวนให้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย และได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุม ต่อจากนั้นมา ๓ เดือน ก็ได้มีการประชุมทำสังคายนาครั้งที่ ๑

การสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา ได้กระทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ ชมพูทวีป (ประเทศอินเดียในสมัยพุทธกาล) มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ ในการสังคายนาครั้งนี้ พระมหากัสสปเถระได้รับเลือกเป็นประธานและเป็นผู้ซักถามพระธรรมวินัย พระอุบาลีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระวินัย พระอานนท์เถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระธรรม (พระสูตรและพระอภิธรรม) มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์ (สงฆ์ผู้เป็นคณะกรรมการทำสังคายนา) จำนวน ๕๐๐ รูป ทำอยู่ ๗ เดือน จึงสำเร็จ

การสังคายนาครั้งที่ ๒

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๑๐๐ ได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๒ ในพระพุทธศาสนา โดยทำที่วาลีการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ชมพูทวีป มีพระเจ้ากาลาโคกราชเป็นองค์อุปถัมภ์ ในการทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระมหาเถระชื่อยสะกาทันทกบุตรเป็นประธาน พระเวตเถระเป็นผู้ซักถามพระธรรมวินัย พระสัพพกามีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถาม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์จำนวน

๗๐๐ รูป ทำอยู่ ๘ เดือนจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือพระยสะกาทันทกบุตรได้ปรารภถึงข้อปฏิบัติย่อหย่อน ๑๐ ประการ (ซึ่งเรียกว่า วัตถุ ๑๐ ประการ) ของพวกภิกษุวัชชีบุตร เช่นถือว่าเก็บเกลือไว้ในเข่ง (เขาสัตว์) เพื่อเอาไว้ฉันได้ ตะวันขายเกินเที่ยงไปแล้ว ๒ นิ้วฉันอาหารได้ รับเงินทองไว้ใช้ได้ เป็นต้น พระยสะกาทันทกบุตรเห็นว่า ข้อปฏิบัติย่อหย่อนดังกล่าวนี้ขัดกับพระวินัยพุทธบัญญัติ จึงได้ชักชวนพระเถระผู้ใหญ่ประชุมพิจารณาวินิจฉัย ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อความมั่นคงพระพุทธศาสนาสืบไป

การสังคายนาครั้งที่ ๓

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕ ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๓ ในพระพุทธศาสนา โดยกระทำที่โคการาม กรุงปาตลีบุตร ชมพูทวีป มีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์อุปถัมภ์ ในการทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน พระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์ จำนวน ๑,๐๐๐ รูป ทำอยู่ ๕ เดือนจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารภในการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ นี้ คือพวกเดียรถีย์หรือพวกนักบวชในศาสนาอื่นมาปลอมบวชในพระพุทธศาสนา ด้วยเห็นแก่ลาภสักการะ และเพื่อบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ได้แสดงลัทธิและความเห็นของตนว่า “เป็นพระพุทธศาสนาเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชให้มีการสอบสวน สະสง่ากำจัดพวกเดียรถีย์ปลอมบวชประมาณ ๖๐,๐๐๐ รูป แล้วให้สละสมณเพศออกจากพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ

การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งนี้ คงมีการซักถามพระธรรมวินัยและตอบข้อซักถามเช่นเดียวกับการสังคายนาครั้งก่อน แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดว่า พระเถระรูปใดทำหน้าที่ซักถาม รูปใดทำ

หน้าที่ตอบข้อซักถาม แต่ปรากฏว่า พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้
เสนอคำถาม ๕๐๐ ข้อเพิ่มเข้าไปในคัมภีร์กถาวัตถุ ซึ่งเป็นคัมภีร์ในพระ
อภิธรรมปิฎก เป็นการขยายความคัมภีร์นั้นให้พิสดารออกไปอีก ที่
ประชุมสงฆ์ได้รับรองเป็นคำอธิบายที่ถูกต้องตามหลักธรรมในพระ
พุทธศาสนา

ผลการสังคายนาครั้งนี้ นอกจากจะได้กำจัดพวกเดียรธีย์ปลอม
บวช ให้ออกจากพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้สอบทานพระธรรมวินัยให้
ถูกต้อง และได้คำถาม ๕๐๐ ข้อ คำตอบ ๕๐๐ ข้อ เพิ่มเข้าไปในคัมภีร์
กถาวัตถุด้วย เมื่อเสร็จการสังคายนาแล้วได้มีการส่งสมณทูตไป
เผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศรวม ๙
สายด้วยกัน และส่งไปสายละ ๕ รูป เพื่อจะได้ให้การอุปสมบทแก่
ผู้เลื่อมใสได้ถูกต้องตามพระวินัย

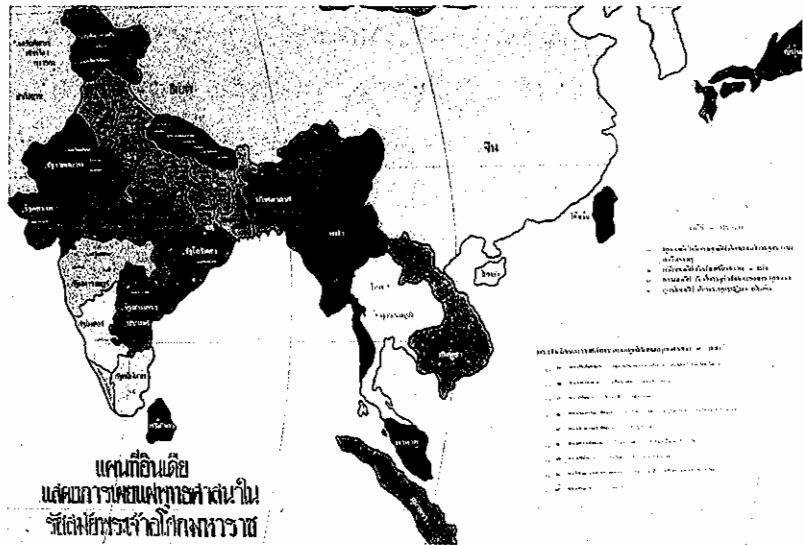
คณะสมณทูตที่เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง ๙ สาย
ปรากฏชื่อหัวหน้าคณะดังต่อไปนี้

สายที่ ๑ พระมัชฌันติกเถระพร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระ
พุทธศาสนา ณ แคว้นกัสมิระและแคว้นคันธาระ (ปัจจุบันได้แก่ดินแดน
แถบตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย เลยเข้าไปถึงบางส่วนของ
ประเทศอัฟกานิสถาน)

สายที่ ๒ พระมหาเทวเถระพร้อมด้วยคณะไปเผยแผ่พระ
พุทธศาสนา ณ แคว้นมहिสมณฑล (แคว้นไมซอร์หรือมานธาดาใน
ประเทศอินเดียปัจจุบัน) และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี ทางภาค
ใต้ของประเทศอินเดีย

สายที่ ๓ พระรักขิตเถระพร้อมด้วยคณะไปเผยแผ่พระพุท
ธศาสนา ณ วณาลีประเทศ (ได้แก่แคว้นกนราเหนือภาคตะวันตกเฉียง
เหนือของประเทศอินเดีย)

สายที่ ๔ พระธรรมรักขิตเถระ หรือพระโยนกธรรมรักขิต
เถระ (ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นฝรั่งชาติกรีกและเป็นคนแรกของชนชาตินี้

เส้นทางเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๙ สาย

ที่ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา) พร้อมด้วยคณะได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อปรันตกชนบท (เข้าใจกันว่าได้แก่ดินแดนแถบชายทะเลเหนือเมืองบอมเบย์ในประเทศอินเดีย)

สายที่ ๕ พระมหารัชมรรคชิตเถระ พร้อมด้วยคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฎร์ (ได้แก่ดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองบอมเบย์ในประเทศอินเดีย)

สายที่ ๖ พระมหารัชมรรคชิตเถระ พร้อมด้วยคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ โยนกประเทศ (ได้แก่แคว้นของฝรั่งชาติกรีกในทวีปเอเชียกลางเหนือประเทศอิหร่านขึ้นไปจนถึงเตอร์กิสถาน)

สายที่ ๗ พระมัชฌิมเถระ พร้อมด้วยคณะ คือพระกัสสปโคตรเถระ พระมูลกเทวเถระ พระทุนทภิสสระเถระ และพระเทวเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ ๘ พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ พร้อมด้วยคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ (ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน)

สายที่ ๘ พระมหินทเถระ (โอรสพระเจ้าอโศกมหาราช) พร้อมด้วยคณะ คือพระอภิกขิยเถระ (หรือพระอริฏฐเถระ) พระอิตติยเถระ (หรือพระอุทริยเถระ) พระสัมพลเถระและพระหัททสารเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ลังกาทวีป (คือประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน) ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป

การสังคายนาครั้งที่ ๔

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘ หลังจากพระมหินทเถระและคณะออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลังกาทวีปประมาณ ๓ ปี และมีผู้เลื่อมใสขอบวชเป็นพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมากพอสมควรแล้ว จึงได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยทำที่ถูปาราม เมืองอนูราชปุระ ในลังกาทวีป มีพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป เป็นองค์อุปถัมภ์ในการทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระมหินทเถระเป็นประธาน พระอริฏฐเถระเป็นผู้สวดบททวนหรือตอบข้อซักถามด้านพระวินัย มีพระเถระรูปอื่น ๆ สวดบททวนพระธรรม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นจำนวน ๓๘ รูป พระเถระผู้จดจำพระไตรปิฎกอีกจำนวน ๕๖๒ รูป ทำอยู่ ๑๐ เดือนจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารถนาในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือพระมหินทเถระประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากมั่นคงในลังกาทวีป เป็นการวางรากฐานให้พระสงฆ์ชาวลังกาต้องจำพระพุทธรวณะตามระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมในเวลานั้น

การทำสังคายนาครั้งที่ ๕

เมื่อ พ.ศ. ๔๓๓ ได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๕ ในพระพุทธศาสนา โดยทำที่อาโลกเลนสถาน ณ มตเลชนบท หรือที่ไทยเราเรียกว่า มลัชชนบท ในลังกาทวีป มีพระเจ้าวิภูคามณี-

อภัยเป็นองค์อุปถัมภ์ในการสังคายนาครั้งนี้ มีพระรักขิตมหาเถระเป็นประธานและเป็นผู้ซักถามพระธรรมวินัย พระติสสเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถาม มีพระสงฆ์ผู้เป็นองค์พระอรหันต์ และพระสงฆ์ปุณฺณชนเข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์ จำนวนกว่า ๑,๐๐๐ รูป ทำอยู่ ๑ ปี จึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือ ทางทางคณะสงฆ์ชาวลังกาและทางราชการบ้านเมืองเห็นว่า พระธรรมวินัยหรือพระพุทธรวณะที่ได้สังคายนาไว้นั้นมีความสำคัญมาก นับเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา หากจะพิทักษ์รักษาธรรมวินัยให้ดำรงอยู่สืบไปด้วยวิธีการท่องจำดังที่เคยถือปฏิบัติกันมา ก็อาจมีข้อวิปริตผิดพลาดได้ง่าย เพราะความจำของผู้บวชเรียนเสื่อมถอยลง ในการสังคายนาครั้งนี้ จึงได้ตกลงจารึกพระธรรมวินัยหรือพระพุทธรวณะเป็นภาษามคธอักษรบาลีลงในใบลาน พร้อมทั้งคำอธิบายพระไตรปิฎกที่เรียกว่า อรรถกถา ซึ่งเดิมเป็นภาษามคธอักษรบาลี นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจารึกพระธรรมวินัยเป็นภาษามคธอักษรบาลีเป็นหลักฐานไว้เป็นลายลักษณ์อักษร “พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร” จึงมีขึ้นเป็นฉบับแรกในพระพุทธศาสนา นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๒ ในลังกาทวีป

การสังคายนาครั้งที่ ๖

เมื่อ พ.ศ. ๙๕๖ ได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัย โดยการแปลและเรียบเรียงอรรถกถา (คัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก) นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๖ ในพระพุทธศาสนา โดยได้ทำที่โลหปราสาทเมืองอนุราชปุระ ในลังกาทวีป มีพระเจ้ามหานาม กษัตริย์แห่งลังกาทวีปเป็นองค์อุปถัมภ์ ในการสังคายนาครั้งนี้ มีพระพุทธโฆสเถระเป็นประธาน มีการแปลและเรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธอักษรบาลี ทำอยู่ ๑ ปีจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ นี้ คือ พระพุทธโฆสเถระ (หรือที่ไทยเรานิยมเรียกว่า พระพุทธโฆษาจารย์) ซึ่งเป็นพระมหาเถระชาวชมพูทวีป ผู้เปรี๊ยะปาดมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก และนับเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและภาษาบาลี เห็นว่าคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกนั้นมีสมบุรณ์ บริบูรณ์ เป็นภาษาสิงหล อยู่ในลังกาทวีป ท่านจึงเดินทางไปลังกาทวีปขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้ามหานามเพื่อแปลและเรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคร เพื่อจะได้เป็นต้นติภาษา (ภาษาที่มีแบบแผน) สอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก และจะได้เป็นประโยชน์กว้างขวางต่อไป นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๓ ในลังกาทวีป

การสังคายนาครั้งที่ ๗

เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๗ ได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๗ ในพระพุทธศาสนา โดยการแปลและเรียบเรียงคัมภีร์ฎีกาและอนุฎีกาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคร ทำที่ลังกาทวีป (เข้าใจว่าที่โลหปราสาทเมืองอนูราชปุระ) มีพระเจ้าปรักกมพาหุ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป เป็นองค์อุปถัมภ์ ในการสังคายนาครั้งนี้ มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน พร้อมด้วยการกสงฆ์ (กรรมการเฉพาะกิจสงฆ์) จำนวนกว่า ๑,๐๐๐ รูป ทำอยู่ ๑ ปีจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือ ทางราชคณะสงฆ์อันมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน และทางราชการบ้านเมืองอันมีพระเจ้าปรักกมพาหุเป็นประมุข เห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเรียกว่าปาลินั้น เป็นภาษามครอักษรบาลี คัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎกซึ่งเรียกว่าอรรถกถาก็ได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามครอันเป็นต้นติภาษาสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้ว ส่วนคัมภีร์อธิบายอรรถกถาซึ่งเรียกว่า ฎีกา และคัมภีร์อธิบายฎีกา ซึ่งเรียกว่า อนุฎีกา ยังมีได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคร ยังเป็นภาษาสิงหล

บ้าง เป็นภาษาสิงหลปะปนกับภาษามครบ้าง ควรจะได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามครให้หมดสิ้น จึงได้ดำเนินการแปลและเรียบเรียงคัมภีร์ดังกล่าวเป็นภาษามคร เป็นต้นติภาษา (ภาษาที่มีแบบแผน) เช่นเดียวกับคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๔ ในลังกาทวีป

กล่าวกันว่า หลังจากที่ได้มีการสังคายนาครั้งนี้แล้ว ไม่นานพระเจ้าอนุรุธมหาราช กษัตริย์กรุงอริยัมพทปุระ (พุกาม) แห่งประเทศพม่า ได้เสด็จไปลังกาทวีป และทรงจำลองคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา นำมาประดิษฐานไว้ศึกษาเล่าเรียนในประเทศพม่า ต่อแต่นั้นมา บรรดาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ไทย เขมร ก็ได้ส่งพระสงฆ์และราชบัณฑิตไปจำลองคัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา นำมาประดิษฐานไว้ศึกษาเล่าเรียนในประเทศของตนบ้าง

การสังคายนาครั้งที่ ๘

เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๘ ในพระพุทธศาสนา โดยทำที่วัดโพธาราม ณ เมืองนพิสสิกร คือ เมืองเชียงใหม่ ประเทศไทย มีพระเจ้าติโลกราชหรือพระเจ้าศิริธรรมจักรวรรดิติโลกราชเป็นองค์อุปถัมภ์ ในการสังคายนาครั้งนี้มีพระธรรมทินมหาเถระเป็นประธาน พร้อมด้วยการกสงฆ์ ทำอยู่ ๑ ปีจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารถนาในการสังคายนาครั้งนี้ คือ พระธรรมทินมหาเถระผู้เปรี๊ยะปราดแตกฉานในพระไตรปิฎก ได้พิจารณาเห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา ซึ่งมีอยู่ในเวลานั้น มีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนอยู่มาก ด้วยการจำลองหรือคัดลอกกันต่อ ๆ มาเป็นเวลานาน จึงเข้าเฝ้าถวายพระพรขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าติโลกราช เมื่อได้รับการอุปถัมภ์แล้ว พระธรรมทินมหาเถระก็ได้เลือกพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกประชุมกันทำสังคายนา โดยการ

ตรวจชำระพระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา อรรถกถา จารึกไว้ในใบลาน ด้วยอักษรธรรมของล้านนา นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๑ ในอาณาจักรล้านนาหรือประเทศไทยในปัจจุบัน

การสังคายนาครั้งที่ ๙

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๙ ในพระพุทธศาสนา โดยทำที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งปัจจุบันคือ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย มีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นองค์อุปถัมภ์ในการทำสังคายนาครั้งนี้ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีพระสงฆ์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์ จำนวน ๒๑๘ รูป และมีราชบัณฑิตเป็นผู้ช่วยเหลือจำนวน ๓๒ คน ทำอยู่ ๕ เดือนจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งบรมจักรีวงศ์ ซึ่งเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก พร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท ทรงมีพระราชศรัทธาปรารถนาจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป ได้ทรงทราบจากพระสงฆ์อันมีสมเด็จพระสังฆราชฯ เป็นประธานว่า เวลานั้นพระไตรปิฎกมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนมาก แม้พระสงฆ์จะมีความประสงค์จะทำนุบำรุงให้สมบูรณ์ก็ไม่มีกำลังพอจะทำได้ พระองค์จึงได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งปวงให้รับภาระในเรื่องนี้ ดังนั้น พระสงฆ์อันมีสมเด็จพระสังฆราชฯ เป็นประธานจึงได้เริ่มทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎก พร้อมทั้งคัมภีร์ลัทธิท้าวโศภน (คัมภีร์ไวยากรณบาลี) และได้จารึกไว้ในใบลานด้วยอักษรขอม ซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๒ ในประเทศไทย

การสังคายนาครั้งที่ ๑๐

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๑๐ ในพระพุทธศาสนา โดยทำที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นองค์อุปถัมภ์ ในการสังคายนาครั้งนี้มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราช (สาปสุสกวา) ครั้งยังเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธาน มีพระสงฆ์เข้าประชุมเป็นสังฆิติการกสงฆ์ จำนวน ๑๑๐ รูป ทำอยู่ ๖ ปีจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารถนาในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ได้ ๒๕ ปี ทรงปรารถนาบำเพ็ญพระมหากุศล ทรงเห็นว่าพระไตรปิฎกที่เขียนไว้ในใบลานไม่มั่นคง ทั้งจำนวนก็มากยากที่จะรักษา และเป็นตัวขอม ผู้ไม่รู้อ่านไม่เข้าใจ จึงมีพระราชศรัทธาให้พิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มแบบฝรั่งขึ้นใหม่ โปรดให้พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และพระเถรานุเถระทั้งหลายช่วยกันชำระ โดยคัดลอกตัวขอมในคัมภีร์ใบลาน เป็นตัวอักษรไทย แล้วชำระแก้ไขและพิมพ์เป็นเล่มหนังสือรวม ๓๕ เล่ม เริ่มชำระและพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด นับเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มด้วยอักษรไทย เป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยสิริราชสมบัติมาครบ ๒๕ ปี ซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่ทำในประเทศไทย

การสังคายนาครั้งที่ ๑๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๑๑ ในพระพุทธศาสนา โดยทำที่พระตำหนักสมเด็จพระวัดมหาธาตุยุวราช

รังสฤษฎ์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นองค์อุปถัมภ์ พร้อมด้วยรัฐบาล อันมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในการทำสังคายนาครั้งนี้ มีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (วาสนมหาเถระ) เป็นประธาน ทำอยู่ ๒ ปีจึงสำเร็จ

มูลเหตุหรือข้อปรารถนาในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบปีนักษัตร สมเด็จพระสังฆราชทรงดำริเห็นว่า พระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนานั้น มีข้อผิดพลาดเคลื่อนอยู่ อันเกิดจากความประมาทพลาดพลั้งในการคัดลอกและตีพิมพ์กันต่อ ๆ มา เห็นควรทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจสอบชำระให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ และตีพิมพ์ขึ้นเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ จึงได้เจริญพรขอความอุปถัมภ์ไปยังรัฐบาลและถวายพระพรให้การสังคายนาครั้งนี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อได้รับ

พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา

งบประมาณและบรมราชูปถัมภ์แล้ว จึงได้ดำเนินการสังคายนา เริ่ม
แต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ และเสร็จสิ้นลงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ นับเป็นการ
สังคายนาครั้งที่ ๔ ที่ทำในประเทศไทย

การสังคายนาทั้ง ๑๑ ครั้งนี้ ครั้งที่ ๑-๓ ทำในชมพูทวีป ครั้งที่ ๔-๗ รวม ๔ ครั้งทำในลังกาทวีป สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกาในปัจจุบัน ครั้งที่ ๘-๑๑ รวม ๔ ครั้งทำในประเทศไทย

การสังคายนาครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๔ ควรนับได้ว่าเป็นการสังคายนา
พระไตรปิฎกในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” (สวดหรือนำสืบต่อกันมาด้วยปาก) การสังคายนาต่อจากนั้นมาเป็นการสังคายนาพระ
ไตรปิฎกในรูปแบบ “พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร”

การสังคายนาครั้งที่ ๖-๗ รวม ๒ ครั้งนี้ เป็นการสังคายนา
พระธรรมวินัยโดยการแปลและเรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถา ฎีกาอนุ
ฎีกา

การสังคายนาพระไตรปิฎกในประเทศไทย

ที่กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับการสังคายนาพระธรรมวินัยนั้น เป็นการสังคายนาครั้งสำคัญ ๆ ในพระพุทธศาสนา ซึ่งกระทำกันในประเทศที่พระพุทธศาสนายังรากมั่นคง คือ ประเทศอินเดีย ศรีลังกา และไทย แท้ที่จริงนั้น การสังคายนาชำระพระไตรปิฎก การจารึก และการพิมพ์พระไตรปิฎกในประเทศไทยได้กระทำกันหลายครั้งหลายหน ในหลายรัชกาล ต่อเนื่องกันตามวาระอันเป็นมงคลอย่างไม่ขาดตอน ซึ่งเรียงลำดับให้เห็นได้ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ ๑ คือ การสังคายนา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ ในสมัยพระเจ้า
ติโลกราช แห่งอาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ในพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้ว ในครั้งนั้น เมื่อทำการฉลอง

สมโภชแล้ว ก็โปรดให้สร้างมณฑปในวัดโพธารามเพื่อประดิษฐานพระไตรปิฎก

ครั้งที่ ๒ คือ การสังคายนาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๙ ในพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวมาแล้ว ในครั้งนั้นเมื่อทำเสร็จแล้วโปรดให้ปิดทองแท่งทับทั้งปกหน้าหลังและกรอบทั้งสิ้น เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับทอง

ครั้งที่ ๓ คือการสังคายนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระองค์ท่านเสวยสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๑๐ ในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้กล่าวในตอนต้นแล้ว

ครั้งที่ ๔ ชำระและพิมพ์เป็นเล่ม พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ โปรดเกล้าฯ ให้ชำระและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เพราะพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ขึ้นในรัชกาลที่ ๕ นั้นชุดหนึ่งมีเพียง ๓๙ เล่มเท่านั้น มีบางคัมภีร์ที่ยังไม่ได้พิมพ์และบางคัมภีร์พิมพ์แล้วแต่ยังไม่สมบูรณ์ ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้โปรดเกล้าฯ ให้กราบทูลอาราธนา พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเป็นประธานในการตรวจสอบทานชำระต้นฉบับที่ขาดหายไปเพิ่มอีก จากที่มีอยู่ ๓๙ เล่ม ให้ครบ ๔๕ เล่ม การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยจนจบบริบูรณ์ และได้ขนานนามพระไตรปิฎกชุดนี้ว่า "พระไตรปิฎกสยามรัฐ" มีตราข้างเป็นเครื่องหมายพิมพ์จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด จัดทำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๓ จึงสำเร็จ

เมื่อจัดพิมพ์เสร็จแล้ว ได้พระราชทานในพระราชอาณาจักร ๒๐๐ ชุด พระราชทานนานาชาติประเทศ ๔๕๐ ชุด เหลืออีก ๘๕๐ ชุด พระราชทานแก่ผู้บริจาคทรัพย์ขอรับหนังสือพระไตรปิฎก

ครั้งที่ ๕ การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย พ.ศ. ๒๔๘๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลรัชกาลที่ ๘ และรัชกาลที่ ๙ ต่อกัน ได้มีการตรวจชำระและแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยขึ้นเป็นฉบับภาษาไทยที่สมบูรณ์เป็นครั้งแรก เพราะพระไตรปิฎกฉบับก่อนที่ได้ทรงโปรดให้จัดสร้างขึ้นในรัชกาลก่อน ๆ นั้น เป็นภาษาขอมบ้าง เป็นภาษาบาลีอักษรไทยบ้าง ทั้งนี้ก็โดยสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีสุทธเถร) วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้ทรงปรารภว่า ประเทศไทยเราควรจะมีพระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทยจนครบถ้วนบริบูรณ์สมกับเมืองพระพุทธศาสนา กระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการ) และรัฐบาลในสมัยนั้นเห็นชอบด้วย จึงนำความกราบบังคมทูล และได้โปรดให้งานนี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ และถวายให้สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน โดยมอบให้กรมธรรมการ (ปัจจุบันกรมการศาสนา) เป็นผู้อำนวยการฝ่ายคฤหัสถ์ จัดพิมพ์พระไตรปิฎกเพื่อ

พระไตรปิฎกภาษาไทย

เล่ม ๑

พระวินัยปิฎก

เล่ม ๑

มหาวิภังค์

ภาค ๑

อนุกรม

งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

พุทธศักราช ๒๕๐๐

พระไตรปิฎกภาษาไทย

เล่ม ๑๔

นตรสุตตันตปิฎก

เล่ม ๑

ภิกขุสงฆ์ สัตตขันธวรรค

อนุกรม

งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

พุทธศักราช ๒๕๐๐

พระไตรปิฎกภาษาไทย

เล่ม ๕๖

พระอภิธรรมปิฎก

เล่ม ๑

ธรรมสังคณีปกรณ์

ภาค ๑

อนุสรณ์

งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

พุทธศักราช ๒๕๐๐

พระไตรปิฎกภาษาไทย อนุสรณ์งาน

ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

เผยแพร่ออกไป เริ่มดำเนินงาน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ และได้ขนานนามว่า "พระไตรปิฎกภาษาไทย" จัดพิมพ์จำนวน ๒,๕๐๐ ชุด ๆ ละ ๘๐ เล่ม จุดมุ่งหมายก็เพื่อให้เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

ครั้งที่ ๖ ในการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยครั้งนี้ ได้เริ่มจัดพิมพ์เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๔ เนื่องในงานอันเป็นมงคลสมัยสำคัญซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชผู้ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกพระไตรปิฎกภาษาไทยมาแต่งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษนั้น ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติมาบรรจบครบ ๒๕ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๑๔ พอดี ทางราชการได้จัดพระราชพิธีรัชดาภิเษกถวายเป็นการเฉลิมพระเกียรติ คณะกรรมการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเห็นสมควรทูลเกล้าฯ ถวายการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยครั้งนี้ในรัชดาภิเษกนี้ด้วย จึงตกลงเรียกพระไตรปิฎกฉบับนี้ใหม่ว่า "พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง" พิมพ์ในปีฉลอง

รัชดาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ พุทธศักราช ๒๕๑๔ โดยจัดพิมพ์ขึ้นจำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ๆ ละ ๔๕ เล่ม เท่ากับจำนวน ฉบับภาษาบาลีที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

ครั้งที่ ๗ ต่อมา กรมการศาสนาได้ทำโครงการจัดพิมพ์ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงเสนอกรรมการมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๐ และกรรมการมหาเถรสมาคมได้ พิจารณาเห็นชอบและมีมติให้ดำเนินการได้ กรมการศาสนาได้เริ่ม ดำเนินการจัดพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ เสร็จสมบูรณ์ต้นปี พ.ศ. ๒๕๒๒ และได้จัดพิมพ์จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ๆ ละ ๔๕ เล่ม และเรียกชื่อว่า “พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง” เหมือนเดิม

ครั้งที่ ๘ โดยที่กรุงรัตนโกสินทร์ได้ดำรงมั่นคงมาครบ ๒๐๐ ปีในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ทางคณะสงฆ์เห็นว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา และได้เป็นมรดกตกทอดมาถึงบัดนี้ ก็โดยอาศัยพระบรมราชูปถัมภ์แห่งพระบรมมหากษัตริย์ในพระบรม ราชจักรีวงศ์ตลอดมา กรมการศาสนาจึงได้นำเรื่องเสนอกรรมการ มหาเถรสมาคมเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่ประชุมกรรมการ มหาเถรสมาคมลงมติเห็นชอบในหลักการให้ดำเนินการจัดพิมพ์ได้ ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้จัดพิมพ์จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด ๆ ละ ๔๕ เล่ม

ครั้งที่ ๙ คือการสังคายนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เพื่อเป็นการ เณลิ้มพระเกียรติเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ครบ ๕ รอบ ซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๑๑ ในพระพุทธศาสนา ที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง

๔. พระไตรปิฎกกับพุทธศาสนิกชน

๔. พระไตรปิฎกกับพุทธศาสนิกชน

ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เป็นคัมภีร์บรรจุไว้ซึ่งพระพุทธรวณะ อันเรียกว่าพระธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนา

การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกนั้น นอกจากจะได้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับพระพุทธรธรรม พุทธปัญญา และพุทธศาสตร์แล้ว ยังจะได้รับความรู้ที่สำคัญในสาขาวิชาต่าง ๆ ตามแนวพุทธศาสตร์ด้วย เช่น ความรู้ในสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งวิชาความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวนี้ สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคมได้ทุกระดับ นับตั้งแต่ปัญหาชีวิตประจำวันไปจนถึงปัญหาสำคัญระดับชาติ

บรรดาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เช่น สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา สาธารณรัฐ

สังคมนิยมสหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และรวมทั้งประเทศไทยเราด้วย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นพุทธศาสนิกชน ต่างได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยได้เทิดทูนและอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี ด้วยเห็นว่าพระไตรปิฎกเป็นมูลรากของพระพุทธศาสนา ทั้งได้ให้ความสนใจ ได้ศึกษาค้นคว้าและนำวิชาความรู้มาใช้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและชาติบ้านเมืองต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนิกชนชาวไทยอันมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ได้เห็นความสำคัญของพระไตรปิฎก ได้เทิดทูน ให้อ่อนรักรักษาพระไตรปิฎกไว้ และได้นิยมศึกษาค้นคว้าตลอดจนได้ยกย่องเชิดชูผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เป็นต้นมา ดังมีข้อความเป็นหลักฐานปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ตอนหนึ่งว่า

“พ่อขุนรามคำแหง ทรงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆราช
ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้”

พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งในสมัยกรุงสุโขทัย คือ พญาลิไท ก็ได้ทรงศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก ทรงมีความเชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎก ทรงมีพระปรีชาสามารถยิ่งในการอธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก สามารถทรงนิพนธ์เรื่อง ไตรภูมิภิกษา (ไตรภูมิพระร่วง) ขึ้นสำเร็จเป็นวรรณคดีเล่มแรกของประเทศไทย ซึ่งยังใช้เป็นประโยชน์แพร่หลายอยู่ตราบนานเท่าทุกวันนี้

การที่พุทธศาสนิกชนได้ยกย่องเทิดทูน ให้อ่อนรักรักษา และได้สนใจศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกตลอดมานั้น ก็เนื่องด้วยพระไตรปิฎกมีความเกี่ยวข้องกับผูกพันกับพุทธศาสนิกชนในข้อสำคัญหลายประการ เช่น

๑. พระไตรปิฎกอยู่ในฐานะเป็นองค์พระศาสนาของพุทธศาสนิกชน กล่าวคือ เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนมชีพอยู่นั้น

พระองค์ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นองค์พระศาสดาของพุทธศาสนิกชน แต่เมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนิกชนก็ได้ยึดถือ พระธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ ได้ทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็น องค์พระศาสดาแทนพระองค์ โดยถือตามพระพุทธรูปที่ได้อธิษฐานไว้ เมื่อก่อนจะเสด็จปรินิพพานว่า

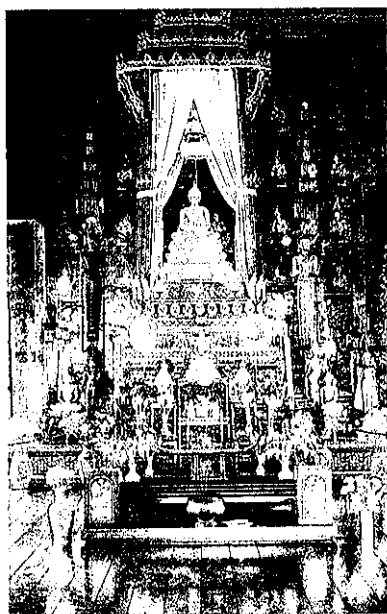
“ดูกรอานนท์ พระธรรมและพระวินัยอันใดที่เราได้แสดงไว้แล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่เธอทั้งหลาย พระธรรมและพระวินัยนั้นจักเป็นองค์ ศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”

พระธรรมวินัยตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้นี้ ก็ได้แก่พระพุทธรูป วจนะคือคำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั่นเอง และเมื่อจัดเข้าในพระ รัตนตรัย คือ พระพุทธรัตตะ พระธรรมรัตนตะ และพระสังฆรัตนตะแล้ว พระธรรมวินัยนั้นก็จะได้แก่พระธรรมรัตนตะนั่นเอง และพระธรรมรัตน ตะนั้น เมื่อว่าตามลักษณะที่ปรากฏเป็นรูปธรรมก็ได้แก่พระไตรปิฎก ดังนั้น การที่พระพุทธองค์ทรงมอบพระธรรมวินัยให้เป็นองค์ศาสดา แทนพระองค์ ก็คือทรงมอบพระธรรมรัตนตะหรือพระไตรปิฎกเป็นองค์

ศาสดาแทนพระองค์นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ การยกย่องเทิดทูนพระไตรปิฎก จึงเป็นการยกย่องเทิดทูนในสองฐานะ คือ ทั้งในฐานะที่เป็นองค์ศาสดา แทนพระพุทธรองค์และในฐานะที่เป็นพระธรรมรัตนะ กล่าวโดยสรุป ก็คือ การยกย่องเทิดทูนพระไตรปิฎกนั้นก็คือการเคารพเทิดทูน พระพุทธรัตนะและพระธรรมรัตนะนั้นนั่นเอง

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ เมื่อพระพุทธรองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนิกชนผู้เคารพเทิดทูนพระรัตนตรัยเป็นสรณะ นอกจากจะได้ เทิดทูนสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธรองค์ คือ พระพุทธรูปหรือ พระพุทธปฏิมาไว้เป็นที่เคารพบูชาแล้ว ยังได้ยกย่องเทิดทูนพระไตรปิฎกไว้เป็นที่เคารพบูชาในฐานะเป็นองค์ศาสดาและในฐานะเป็น พระธรรมรัตนะด้วย

การยกย่องเทิดทูนพระไตรปิฎกในฐานะเป็นพระธรรมรัตนะ หรือการเคารพพระธรรมที่เป็นรูปธรรมนั้น พุทธศาสนิกชนได้ถือเป็น เรื่องสำคัญและปฏิบัติเป็นประจำ จะสังเกตเห็นได้ในหลายกรณี เช่น

สัญลักษณ์แห่งพระพุทธรองค์ คือ พระพุทธรูป (พระพุทธรูปสังคายน)

การประณมมือ อ่านพระคัมภีร์เป็นการแสดงความเคารพพระไตรปิฎก

เวลาพระสงฆ์ขึ้นแสดงธรรมบนธรรมมาสน์ ท่านก็จะประณมมือถือคัมภีร์แสดง แม้จะแสดงด้วยปากเปล่าก็ต้องถือคัมภีร์เพื่อแสดงความเคารพพระธรรมหรือยกย่องเทิดทูนพระไตรปิฎก และการปฏิบัติเช่นนี้ ถือกันว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อพระธรรมวินัยคือพระไตรปิฎก ในฐานะเป็นองค์พระศาสดาแทนพระพุทธองค์ด้วย

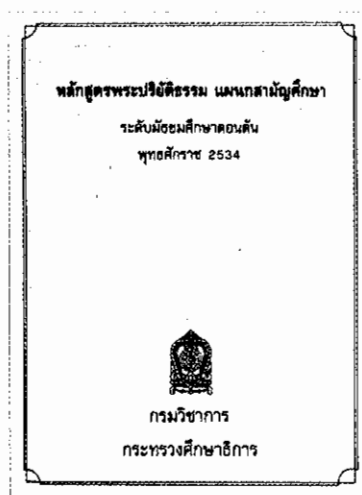
แม้ในการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก การสอนพระไตรปิฎก พุทธศาสนิกชนผู้มีความเคารพอย่างแรงกล้าก็จะแสดงความเคารพ

พุทธศาสนิกชนถือเป็นเรื่องสำคัญ ในการปฏิบัติธรรมโดยการฟังเทศน์

คัมภีร์พระไตรปิฎกด้วยการกราบไหว้บูชา เช่น เวลาจะหยิบคัมภีร์พระไตรปิฎกขึ้นมาอ่านก็ยกมือไหว้ อ่านเสร็จแล้วก็ยกคัมภีร์ขึ้นจบ แล้วจึงเก็บเข้าตู้หรือวางบนโต๊ะ ขณะที่อ่านพระไตรปิฎกนั้น บางท่านก็กำหนดไว้ในใจว่าตนเองกำลังเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกำลังฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ การอ่าน การศึกษาค้นคว้า การสอนพระไตรปิฎกจึงเป็นไปด้วยความเคารพ

๒. พระไตรปิฎกเป็นมูลรากหรือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ พระธรรมวินัยซึ่งเป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้านั้น นับเป็นพระปริยัติธรรม ในศาสนธรรมทั้ง ๓ คือ ปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม และปฏิเวธธรรม พระพุทธศาสนาจะดำรงมั่นคงอยู่ได้ก็ด้วยมีพระปริยัติธรรมเป็นมูลฐาน เป็นเหมือนต้นไม้จะยืนต้นมั่นคงอยู่ได้ก็เพราะมีรากแก้วมั่นคงฉะนั้น เพราะเมื่อปริยัติธรรมมั่นคงอยู่ คือมีการศึกษาพระไตรปิฎก มีการพิทักษ์รักษาพระไตรปิฎกให้คงอยู่ การปฏิบัติธรรมก็จะดำเนินไปถูกต้องเป็นสัมมาปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติถูกต้องแล้วปฏิเวธธรรมก็จะเกิดขึ้น กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติย่อมจะได้รับผลแห่งการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่การปฏิบัติ

หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
พุทธศักราช ๒๕๓๔

กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดหลักสูตรพระปริยัติธรรม

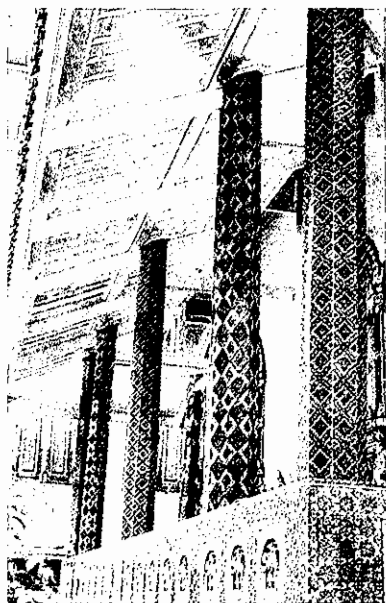
ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ พุทธศาสนิกชนผู้ประสงค์จะให้พระพุทธรูปศาสนาเจริญมั่นคง จึงได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมตลอดมา โดยเห็นว่าการบำรุงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น เป็นเหมือนการบำรุงต้นไม้ด้วยการให้ปุ๋ยที่รากที่โคน เพื่อให้ต้นไม้เจริญเติบโตให้ดอกให้ผลดกหนาและอุดมสมบูรณ์ เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริมพุทธบริษัทให้เกิดความรู้ ความเฉลียวฉลาดในการปฏิบัติธรรม สามารถนำหลักธรรมมาใช้แก้ ปัญหาชีวิตและสังคมได้ถูกต้อง อันจะเป็นปัจจัยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วย ความผาสุก และช่วยให้สังคมมีความเจริญมั่นคง มีการอยู่ดีกินดี และ มีความสงบสุข

๓. พระไตรปิฎกเป็นมรดกอันล้ำค่าในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ สิ่งที่เป็นมรดกในทางพระพุทธศาสนานั้นอาจแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ มรดกอาภิสและมรดกธรรม สมบัติที่เป็นวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ข้าวปลาอาหาร ที่อยู่อาศัย ยวดยานพาหนะ และหยูกยาบำบัดโรค เป็นต้น นับเป็นมรดกอาภิส ส่วนศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ พระปริยัติธรรม พระปฏิบัติธรรม และพระปฏิเวธธรรม นับเป็นมรดกธรรม ในมรดกทั้งสองอย่างนั้น มรดกธรรมมีความสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะรากแก้วเป็นเนื้อแท้ เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา และในมรดกทั้งสองนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนเป็นผู้รับมรดกธรรม ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเป็นธรรมทายาท (ผู้รับมรดกธรรมมะ) ของเราเถิด อย่าได้เป็นอาภิสทายาท (ผู้รับมรดกอาภิส) เลย”

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระพุทธองค์ได้ทรงมอบมรดกธรรมไว้ดังกล่าวนี้นี้ พุทธศาสนิกชนจึงถือเป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติตาม โดยจะต้องน้อมรับมรดกธรรมไว้ด้วยการศึกษา ค้นคว้าพระปริยัติธรรมคือพระไตรปิฎก และจะต้องพิทักษ์รักษาไว้ให้คงเป็นอมตมรดกสืบไป ทั้งได้ถือเป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติ

ด้านบน

เสารับหลังคา

บันไดขึ้น

หอไตรวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎก

ตามพระธรรม ข้าราชการพระปฏิบัติธรรมไว้เพื่อจะได้บรรลุมรรคผล
อันเป็นพระปฏิเวธธรรมตามพระพุทธประสงค์

การที่พุทธศาสนิกชนชาวไทย ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้รวม
กันทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดการให้มีการศึกษา
พระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี สืบเนื่องกันมาโดยลำดับ
นับตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นต้นมาตราบนานเท่าทุกวันนี้ ทั้งได้จัดให้มีการ
สังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎกตามเวลาและ
สถานการณ์อันสมควรนั้น ย่อมถือได้ว่าเป็นการธำรงรักษามรดก
ธรรมไว้ด้วยความกตัญญูทวนที่ต่อพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นเจ้าของ
มรดกธรรม

๔. พระไตรปิฎกเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดในพระพุท-
ทธศาสนา กล่าวคือ พระไตรปิฎกนั้น หากนับแต่พระพุทธองค์ได้ทรง
แสดงพระปฐมเทศนาเรื่องธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และมีพระพุทธรูป
จดจำกันต่อมาในรูปแบบ “พระไตรปิฎกมุขปาฐะ” เป็นต้นมาจนถึง
ปัจจุบัน (๒๕๓๕) ก็จะเป็นเวลานานถึง ๒๕๘๐ ปีแล้ว และหากจะ
นับแต่ปีที่ได้มีการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อปี พ.ศ. ๔๓๓
เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน ก็จะเป็นเวลานานถึง ๒,๑๐๒ ปีแล้ว ด้วยเหตุนี้
พระไตรปิฎกจึงเป็นวรรณกรรมภาษามคธหรือภาษาบาลีที่เก่าแก่
ที่สุดในพระพุทธศาสนา และควรนับว่าเป็นมรดกทางวรรณกรรม
ที่เก่าแก่ที่สุดของพุทธศาสนิกชน

แม้กาลเวลาจะล่วงเลยมานานกว่าสองพันปีแล้ว แต่พระไตรปิฎก
ภาษามคธก็ยังคงสภาพสมบูรณ์อยู่ บรรดาประเทศที่นับถือพระ-
พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท คือ ประเทศไทย พม่า ศรีลังกา ลาว และ
เขมร ต่างก็ได้อนุรักษ์คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษามคธไว้ด้วยการ
จารึกเป็นอักษรแห่งชาติของตน และมีการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี
แม้ประเทศที่ได้แปลคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษามคธเป็นภาษาแห่งชาติ
ของตนแล้ว เช่น ประเทศไทย พม่า และศรีลังกา ประเทศเหล่านี้

ก็ยังคงรักษารูปแบบภาษามครไว้ และถือว่าฉบับภาษามครนั้นเป็นฉบับสำคัญที่สุด เพราะภาษามครเป็นภาษาที่พระพุทธองค์ตรัสสอนพุทธบริษัท นับเป็นภาษาเดิมแท้แห่งการประกาศและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พระพุทธทวณะที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกจึงถือเป็นต้นตอภาษา และเป็นภาษาที่คงความหมายตรงตามพระพุทธประสงค์

การที่พระไตรปิฎกภาษามครซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของพุทธศาสนิกชนได้คงสภาพอยู่และยังคงตกทอดมาถึงปัจจุบันอันเป็นระยะเวลาอันยาวนานนั้น แสดงให้เห็นว่าพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่มีสาระสำคัญ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาและการพัฒนาชีวิตและสังคม ทั้งพุทธศาสนิกชนก็ได้เห็นความสำคัญดังกล่าวนี้ จึงได้ยกย่องเทิดทูนและพิทักษ์รักษาไว้ด้วยดีตลอดมา พระไตรปิฎกจึงเป็นมรดกทางวรรณกรรมอันล้ำค่าของพุทธศาสนิกชน เป็นมิ่งมงคลเป็นที่ชูศักดิ์ชูศรีของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา

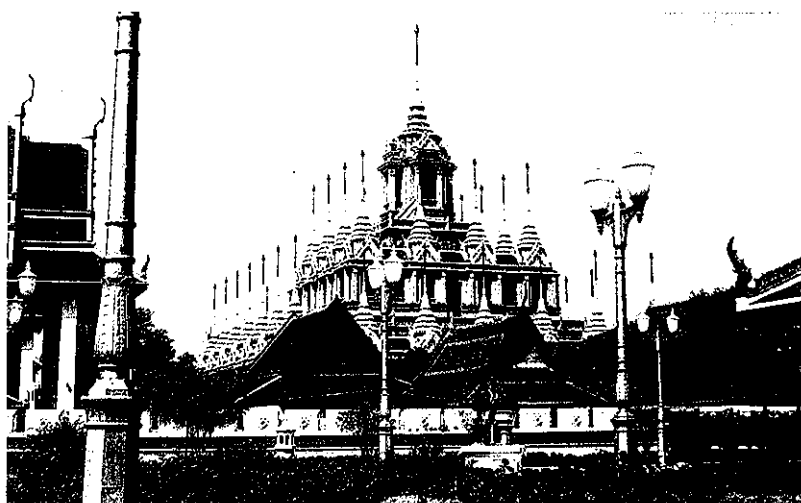
๕. พระไตรปิฎกเป็นแหล่งวิทยาการทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น พระองค์ได้เสด็จจาริกไปในที่ต่าง ๆ ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชนทุกระดับชั้น ตั้งแต่ชาวบ้านธรรมดาจนถึงข้าราชการ นักปกครอง นักเศรษฐกิจ พระมหากษัตริย์ และนักบวช นักพรต คำสั่งสอนของพระพุทธองค์จึงมีทุกรูปแบบ เหมาะกับการที่บุคคลเหล่านั้นจะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการประกอบกิจการงานและการดำเนินชีวิตของตน พระไตรปิฎกจึงเป็นแหล่งวิทยาการทางพระพุทธศาสนา คือ พุทธธรรม พุทธปรัชญา และพุทธศาสตร์

หากศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกโดยทั่วถ้วนและมีความเข้าใจในหลักวิทยาการทางพระพุทธศาสนาอย่างแจ่มแจ้งแล้ว ย่อมจะเห็นสอดคล้องต้องกันว่า บรรดาวิชาการหรือศาสตร์ต่าง ๆ เช่น ศึกษาศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เป็นต้น วิชาการเหล่านี้ล้วนแต่มีอยู่พร้อมในพระไตรปิฎก สามารถ

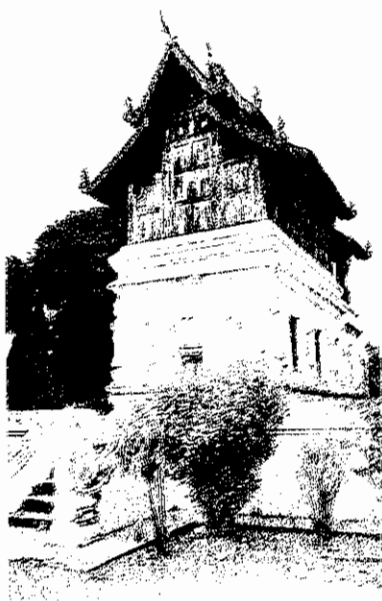
จะหยิบยกนำมาใช้เป็นหลักการพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม หรือนำมา
แก้ปัญหาชีวิตและแก้ปัญหาสังคมได้ทุกระดับ

ด้วยเห็นว่าพระไตรปิฎกเป็นแหล่งวิทยาการดังกล่าวนี้
พุทธศาสนิกชนจึงได้ให้ความสำคัญต่อพระไตรปิฎก สนใจศึกษา
ค้นคว้าพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์องค์เจ้าตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระไตรปิฎก จึงได้ศึกษา
ค้นคว้าจนมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกและนำความรู้มาเผยแพร่
ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและสังคม ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา
การเผยแผ่พุทธศาสนา และบำเพ็ญประโยชน์อื่น ๆ จึงอาจกล่าวได้
ว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์มรดกแห่งวิชาการทางพระพุทธศาสนาของ
พุทธศาสนิกชน

๖. พระไตรปิฎกเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะ วัฒนธรรม และจารีต
ประเพณีอันดีงาม กล่าวคือ บรรดาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา
โดยเฉพาะประเทศไทยเรานั้น ศิลปะต่าง ๆ ทั้งด้านสถาปัตยกรรม
ประติมากรรม และจิตรกรรม มีปรากฏให้เห็นอยู่หลากหลาย เช่น
ปราสาทราชวังอันสง่างาม โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญอันงดงาม

โลทปราสาท (สร้างสมัย ร. ๓) นับเป็นศิลปะอันงดงาม

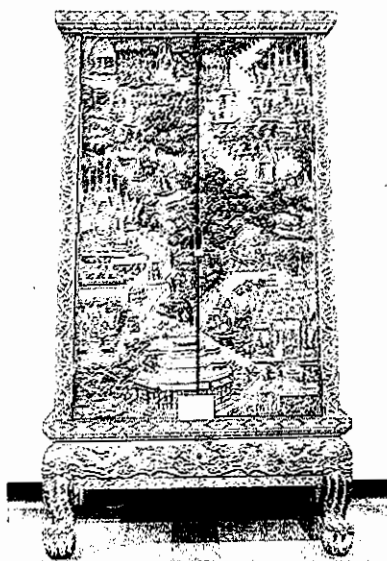
หอไตร วัดพระสิงห์ (เชียงใหม่)

พระพุทธรูทสิงค์

การจัดโต๊ะหมู่บูชาในวันวิสาขบูชา

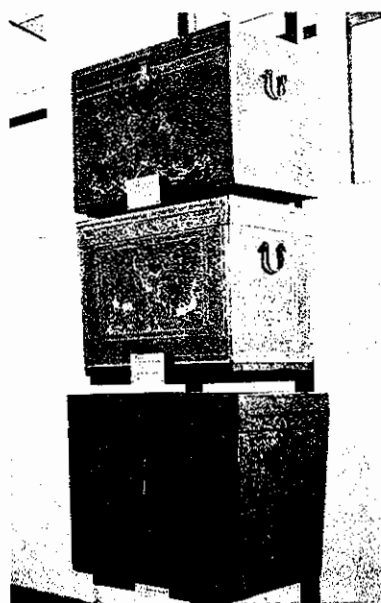
ตู้พระไตรปิฎก ปัจจุบันเก็บไว้ใน
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

ตู้พระไตรปิฎก ปัจจุบันอยู่ในพิพิธ-
ภัณฑ์สถานแห่งชาติ

ลายตู้พระไตรปิฎกวัดเชิงหวาย

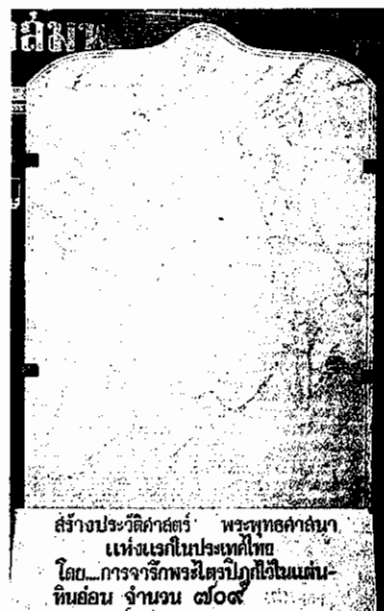
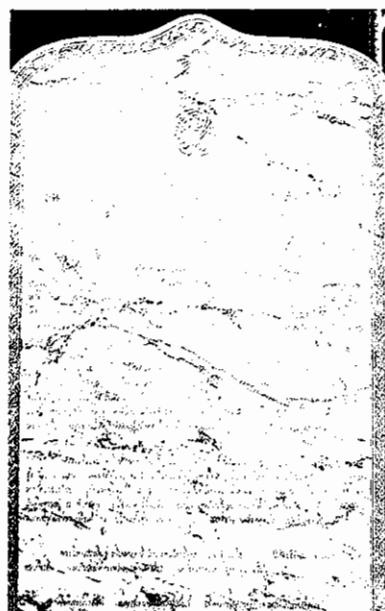

ตู้พระไตรปิฎก ในพิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ

ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ตลอดจนอาคารสถานที่ ปุชนิยสถาน ปุชนิยวัตถุ เช่น พระเจดีย์ พระพุทธรูปปฏิมาที่สง่างาม เป็นต้น ตลอดจนวัฒนธรรม และจารีตประเพณีอันดีงามต่าง ๆ เช่น การกราบไหว้ การแสดงความเคารพ การสักการะบูชา ประเพณีทำบุญตักบาตร ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ศิลปะวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันดีงามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติเหล่านี้ ส่วนใหญ่ได้มีพื้นฐานมาจากคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา อันได้แก่พระพุทธรวณะที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

ด้วยเหตุนี้ พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยฐานะเป็นองค์พระศาสดาของพุทธศาสนิกชน เป็นต้น แม้คัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี เช่น คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ตลอดจนคัมภีร์ปกรณ์วิเสสต่าง ๆ ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายหลักธรรมหรือเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของพุทธศาสนิกชน ด้วยเป็นอุปกรณ์การศึกษา เป็นสื่อการเรียนการสอน ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจหลักธรรมในพระไตรปิฎก คัมภีร์ภาษามคธเหล่านี้ก็ได้รับการยกย่องเทิดทูนเช่นเดียวกับพระไตรปิฎก

เมื่อพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของพุทธศาสนิกชนดังกล่าวนี้นี้ พุทธศาสนิกชนจึงให้ความสำคัญต่อคัมภีร์เหล่านี้ด้วยการยกย่องเทิดทูนดังกล่าวนี้นี้ ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การอนุรักษ์ การเก็บรักษา คัมภีร์เหล่านี้ได้รับการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี เช่น มีการสร้าง “หอไตร” และ “ตู้พระคัมภีร์” งดงามยิ่งเป็นที่เก็บรักษาพระคัมภีร์ไว้ตามวัดวาอารามต่าง ๆ แม้การคัดลอก การตรวจชำระ การสังคายนา และการจัดพิมพ์คัมภีร์เหล่านี้ก็ทำด้วยความรอบคอบเป็นอย่างดี บางประเทศถึงกับได้มีการจารึกคัมภีร์พระไตรปิฎกลงในแผ่นหินอ่อนเป็นทำนองศิลาจารึก เช่น ประเทศพม่าได้จารึกพระไตรปิฎกลงในแผ่นหินอ่อนจำนวน ๗๒๙ แผ่น

สร้างประวัติศาสตร์ พระพุทธคำล้นา
แห่งแรกในประเทศไทย
โดย...การจารึกพระไตรปิฎกไว้ในแผ่น
หินอ่อน จำนวน ๗๐๙

การจารึกพระไตรปิฎกลงบนหินอ่อนที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ (ขณะกำลัง
ดำเนินการ)

ประดิษฐานไว้ ณ เมืองมณฑล ด้วยความอุปถัมภ์ของพระเจ้ามณฑล
กษัตริย์พม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ และประเทศไทยก็กำลังดำเนินการ
จารึกพระไตรปิฎกลงในหินอ่อน จำนวน ๑,๔๑๘ แผ่น ขนาดกว้าง

๑.๗๐ เมตร สูง ๒.๐๐ เมตร ซึ่งดำเนินการโดยสำนักวัดปากน้ำ
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เพื่อนำไปประดิษฐานไว้ ณ พุทธ
มณฑล อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

แบบจำลองการสร้างที่ประดิษฐานพระไตรปิฎก ฉบับจาริกหินอ่อน ที่
บริเวณพุทธมณฑล (ขณะนี้กำลังดำเนินการสร้าง)

อนึ่ง พุทธศาสนิกชนผู้ประสงค์จะอ่านหรือค้นคว้าหลักธรรม
ควรอ่านหรือค้นคว้าจากพระสูตรต้นปิฎกก่อน เพราะเนื้อหาส่วนนี้
ประกอบด้วยการแสดงหลักธรรม โดยเอานิทานประกอบการอธิบาย
ให้เห็นเป็นบุคลาธิษฐาน ง่ายแก่การเข้าใจและการอ่านด้วย และ
ที่สำคัญก็คือ ควรเลือกอ่านหรือค้นคว้าเฉพาะเรื่องที่เราต้องการ
เท่านั้น เพื่อจะได้ยึดหลักธรรมเป็นข้ออ้างในการนำไปใช้ เรียกว่า
การพูดหรือเขียนอย่างมีหลัก คือ มีที่ไปที่มา มิใช่พูดหรือเขียนแบบ
ลอย ๆ ดังนั้น จึงควรยึดหลักธรรมในพระไตรปิฎกเป็นข้ออ้างหรือ
ยืนยัน

๕. พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม
มีความเกี่ยวข้องกับเราอย่างไร

ซากวิหาร วัดมหาธาตุ จ.สุโขทัย

๕. พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม มีความเกี่ยวข้องกับเราอย่างไร

พระวินัยปิฎก เป็นคัมภีร์บรรจุพระพุทธรวณะอันเป็นข้อห้าม เรียกว่าพระวินัยหรือกฎข้อบังคับระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวเราที่เป็นชาวพุทธนั้น พอแยกให้เห็นได้ดังนี้

๑. การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือการประกาศตนของผู้แสดงว่าเป็นผู้รับนับถือพระพุทธร พระธรรม และพระสงฆ์ว่า เป็นสรณะ คือที่พึ่งของตนจนตลอดชีวิต โดยการเปล่งวาจาถึงพระพุทธร พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ชายเป็นอุบาสก หญิงเป็นอุบาสิกา

๒. ศีล พระวินัยได้แยกศีลหรือคฤหัสถ์เป็น ๒ ประการ คือ ศีล ๕ และศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ โดยเฉพาะศีล ๕ นั้นจะเกี่ยวข้องกับชีวิตเราซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนอยู่เป็นนิตย์ ส่วนศีล ๘ หรือศีลอุโบสถนั้นจะมีเกี่ยวข้องเป็นบางโอกาส คือ จะมีการสมาทาน (การถือเอารับเอาเป็นข้อปฏิบัติ) กันในวันพระขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ แต่ถ้าเป็น

อุบาสกหรืออุบาสิกาที่โกณम्म นุ่งขาวห่มขาว สมาทานศีล ๘ ประจำ เรียกว่า ชีปะขาวหรือชีผ้าขาว (ผู้ชาย) หรือแม่ชี (ผู้หญิง) อย่างนี้ ก็ชื่อว่า รักษาศีล ๘ เป็นประจำหรือเป็นนิตยจหนักกว่าจะลาสิกขา (ไม่ศึกษาข้อปฏิบัติ)

นอกจากนั้น ศีล ๘ มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตเราตลอดในการทำบุญ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญที่เป็นงานมงคลหรืองานอวมงคล หรือ การถวายทาน การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ก็จะต้องสมาทานศีล ๘ เสมอไป

๓. การบรรพชา อุปสมบท เป็นกิจกรรมที่สำคัญของชาวพุทธ ที่ถือเป็นจารีตประเพณีมาแต่โบราณกาล ทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติไทย ส่วนหนึ่งด้วย รวมเรียกว่า “ประเพณีการบวชนาค” และการบวชนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

บวชเป็นสามเณรตอนหนึ่ง เรียกว่า “บรรพชา”

บวชเป็นพระตอนหนึ่ง เรียกว่า “อุปสมบท”

๔. ประเพณีการทอดกฐิน การทอดกฐินคือการถวายผ้ากฐินแก่ภิกษุสงฆ์ เป็นประเพณีที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนอย่างหนึ่ง นิยมทำกันตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ การทอดกฐินคือการนำผ้ากฐินไปวางไว้ต่อหน้าพระสงฆ์อย่างต่ำ ๕ รูป แล้วให้พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง ที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์เป็นเอกฉันท์ ให้เป็นผู้รับกฐินนั้น

๕. ประเพณีการทอดผ้าป่าหรือผ้าบังสุกุล คำว่า ผ้าป่า ครั้งพุทธกาลเรียกว่า “ผ้าบังสุกุลจีวร” คือ ผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของ ห่วงแหวน ทั้งอยู่ตามป่าดงบัง ตามป่าช้าบ้าง ตามถนนหนทางและห้อยอยู่ตามกิ่งไม้บ้าง ที่สุดจนกระทั่งที่เขาคูศิวางไว้แทบทั่ว รวมเรียกว่า “ผ้าป่า”

ประเพณีการทอดผ้าป่านั้นมีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว ซึ่งไม่มีกำหนดกาลเวลาเหมือนการทอดกฐิน แล้วแต่ใครศรัทธาจะทำ

เมื่อไรก็ทอดได้เมื่อนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงบัญญัติจีวรกาลสมัย คือ ช่วงเวลาที่เป็นฤดูแล้งจีวรขึ้น จำกัด ๑ เดือน นับแต่วันออกพรรษา แล้ว และได้กรานกฐินด้วย ก็ขยายออกไป ๔ เดือน จนถึงวันเพ็ญ เดือน ๘ การทอดผ้าป่าจึงนิยมทำกันในระยะนี้

พระสูตรตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกเป็นคัมภีร์บรรจุไว้ ซึ่งพระพุทธทวณะ อันเป็นคำสอนคือหลักธรรมที่เป็นแนวทางในการ นำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเรา ได้ทรงวางไว้เป็น หลักทั่ว ๆ ไป คือ สอนไม่ให้ความความชั่วทั้งปวง สอนให้อบรมกุศล ให้ถึงพร้อม และสอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว ซึ่งหมายถึงพุทธ- บริษัทต้องพยายามเลิกลดละความชั่วทุกอย่างจนเต็มความสามารถ พยายามสร้างบุญกุศลสำหรับตนเองให้พร้อมเท่าที่จะทำได้ และพยายาม ขำระจิตใจของตนให้ผ่องใสอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตาม ในส่วนพระสูตรตันตปิฎกและพระอภิธรรม ปิฎกที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเรานั้น พอสรุปได้ดังนี้

๑. **หลักศาสนธรรม** หลักศาสนธรรมคือคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งหมู่พระสงฆ์สาวกได้จดจำ ศึกษาเล่าเรียน พากเพียรอนุรักษสืบต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้ เช่น

รัตนะ ๓ คือ แก้วอันประเสริฐ ๓ ประการ

คุณของรัตนะ ๓ คือ คุณของพระรัตนะ ๓ ประการ

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ คือ ประมวลคำสอนของ พระพุทธเจ้าเป็นหลักใหญ่ ๓ ประการ

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ คือ ลักษณะการสอน ของพระพุทธเจ้า ๓ ประการ

และลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย ๘ คือ ข้อกำหนดในการ ตัดสินเกี่ยวกับธรรมวินัย ๘ ประการ เป็นต้น

๒. **หลักการประกอบความดีทั่วไป** ตามหลักการประกอบ ความดีนั้น ชีวิตของคนจะดีหรือชั่วย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม คือ

ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว เหมือนหว่านพืชเช่นใดก็ย่อมได้ผลเช่นนั้น หลักที่ควรถือปฏิบัติ เช่น อปัณณก-ปฏิบัติ ๓ คือ ข้อปฏิบัติไม่ผิด ๓ ประการ บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ หลักการทำความดี หรือที่ตั้งแห่งการทำบุญ ๓ ประการ เป็นต้น

๓. **หลักธรรมสำหรับส่งเสริมการปกครอง** หลักธรรมที่ควรนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เช่น

องค์แห่งธรรมกถึก ๕ คือ หลักธรรมของนักเทศน์ ๕ ประการ

อปริหานิยธรรม ๗ คือ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญเท่านั้น มี ๗ ประการ

ทศพิศราชธรรม ๑๐ คือ ธรรมของพระราชา หรือกษัตริย์ที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ มี ๑๐ ประการ

พรหมวิหาร ๔ คือ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หรือหลักธรรมประจำใจอันประเสริฐ มี ๔ ประการ

สังคหวัตถุ ๔ คือ หลักการสงเคราะห์ ๔ ประการ

อคติ ๔ คือ ความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียง ๔ ประการ เป็นต้น

๔. **หลักธรรมสำหรับส่งเสริมการพัฒนาชีวิต** หลักธรรมที่ควรนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติในชีวิตประจำวัน เช่น

ธรรมมีอุปการะมาก ๒ คือ ธรรมที่เกื้อกูลในกิจหรือการกระทำความดีทุกอย่าง มี ๒ ประการ

ธรรมอันทำให้งาม ๒ คือ ธรรมสำหรับทำให้คนมีเสน่ห์ มี ๒ ประการ

จักรธรรม ๔ คือ ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ๔ ประการ

วุฒิธรรม ๔ คือ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ๔ ประการ

สัปปริสธรรม ๗ คือ คุณสมบัติของคนดี มี ๗ ประการ
 ปุริสมลละ ๔ คือ มลทินหรือเครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการ
 อุปกิเลส ๑๖ คือ ธรรมเครื่องเศร้าหมอง หรือสิ่งที่ทำให้
 จิตขุ่นมัว มี ๑๖ ประการ เป็นต้น

๕. หลักธรรมสำหรับส่งเสริมการพึ่งตนเอง หลักธรรมที่ควร
 นำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น

นาถกรณธรรม ๑๐ คือ คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของ
 ตนได้ มี ๑๐ ประการ

อริยทรัพย์ ๗ คือ คุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ มี
 ๗ ประการ

สัมมปธาน ๔ คือ ความเพียรที่ตั้งไว้ชอบ ๔ ประการ
 อิทธิบาท ๔ คือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จถึงผลที่ตั้งไว้
 ๔ ประการ

ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย ๔ คือ หลักธรรมที่อำนวยประ-
 โยชน์สุข ๔ ประการ เป็นต้น

๖. หลักธรรมสำหรับส่งเสริมการพัฒนาครอบครัว หลักธรรม
 ที่ควรนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น

พรवासธรรม ๔ คือ ธรรมสำหรับการครองเรือน หรือ
 หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ๔ ประการ

กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ คือ ธรรมสำหรับดำรงไว้ซึ่งความ
 มั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน ๔ ประการ

อธิษฐานธรรม ๔ คือ ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงของบุคคล
 หรือธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ ประการ

สมชีวะธรรม ๔ คือ หลักธรรมของกลุ่มสามีภรรยาที่จะให้
 ครองคู่กันยืนยาว ๔ ประการ

กรรมกิเลส ๔ คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการ

๓. พุทธกิจกรรมที่ควรเว้นและควรประพฤติ คำสอนที่แสดงถึง
พุทธกิจกรรมที่ควรเว้นและควรประพฤติ เช่น

ทุจจริต ๓ คือ ความประพฤติชั่ว ๓ ประการ

สุจจริต ๓ คือ ความประพฤติดี ๓ ประการ

อกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความ
เสื่อม ความทุกข์ หรือทางชั่ว ๑๐ ประการ

กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความดี
ความเจริญ ๑๐ ประการ

อกุศลมูล ๓ คือ มูลรากของความไม่ดี ๓ ประการ

กุศลมูล ๓ คือ มูลรากของความดี ๓ ประการ เป็นต้น

๔. หลักธรรมสำหรับส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ หลักธรรม
ที่ควรนำมาเป็นแนวทางด้านเศรษฐกิจ เช่น

ทิวฐธัมมิกัตถธรรม ๔ คือ หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์
สุขขั้นต้น ๔ ประการ

สัมปรายิกัตถธรรม ๔ คือ หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์
สุขขั้นสูงขึ้น ๔ ประการ

โกคทวิภาคธรรม ๔ คือ หลักการแบ่งทรัพย์โดยจัดสรร
เป็น ๔ ส่วน

โภคาทียธรรม ๕ คือ ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์
๕ ประการ

สุขของคฤหัสถ์ ๔ คือ ความสุขของชาวบ้าน ๔ ประการ

อบายมุข ๔ คือ ทางที่จะนำไปสู่ความพินาศ ๔ ประการ
 เป็นต้น

๕. หลักธรรมสำหรับพัฒนาสังคม หลักธรรมที่ควรนำมาเป็น
แนวทางในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น

สัปปริสบัญญัติ ๓ คือ ข้อปฏิบัติที่ปราชญ์วางไว้เป็นแบบ
อย่าง ๓ ประการ

สังคหวัตถุ คือ หลักการสงเคราะห์ ๔ ประการ
 โลกपालธรรม ๒ คือ ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็น
 ระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย ๒ ประการ
 การวะ ๖ คือ หลักความเคารพ ๖ ประการ
 สารณียธรรม ๖ คือ หลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน ๖ ประการ
 โลกธรรม ๘ คือ เรื่องของโลก ๘ ประการ
 อุบาสกธรรม ๕ คือ สมบัติหรือคุณสมบัติของอุบาสก ๕
 ประการ

มัจฉาวนิชชา ๕ คือ การค้าขายที่ผิด ๕ ประการ เป็นต้น
๑๐. หลักธรรมสำหรับส่งเสริมความกล้าหาญในทางที่ชอบ
 หลักธรรมที่ควรนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เช่น

เวสาร์ชชกรณธรรม ๔ คือ คุณธรรมที่ทำให้เกิดความ
 แก้วกล้าอย่างหาญ ๔ ประการ

พละ ๕ คือ ธรรมอันเป็นกำลัง ๕ ประการ
 อินทรีย์ ๕ คือ ธรรมอันเป็นกำลัง ๕ ประการ
 อภินหัจจเวกขณะ ๕ คือ ข้อที่ควรพิจารณาเป็นประจำ
 ๕ ประการ เป็นต้น

๑๑. หลักธรรมสำหรับส่งเสริมระเบียบวินัย หลักธรรมที่ควร
 นำมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น

ศีล ๕ หรือเบญจศีล คือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย
 หรือ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ๕ ประการ

สังวร ๕ คือ หลักการสำรวมระมัดระวัง หรือความระวัง
 ปิดกั้นความชั่ว ๕ ประการ

ปาริสุทธิศีล ๔ คือ ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล
 ๔ ประการ เป็นต้น

๑๒. หลักธรรมสำหรับส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 หลักธรรมที่ควรนำมาเป็นแนวทางในการประกอบการเผยแผ่ เช่น

องค์แห่งธรรมกถึก ๕ คือ

คุณสมบัติของนักเทศน์ ๕ ประการ

กถาวัตถุ ๑๐ คือ เรื่องที่ควรพูด ๑๐ ประการ

ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ คือ อานิสงส์ (ผล) ของการฟังธรรม ๕ ประการ เป็นต้น

๑๓. หลักธรรมสำหรับส่งเสริมการสร้างมนุษยสัมพันธ์ หลักธรรมที่ควรนำมาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ เช่น

ทิส ๖ คือ บุคคลต่าง ๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธทางสังคม ดุจทิศรอบตัว ๖ อย่าง

การวะ ๖ คือ หลักของความเคารพ ๖ ประการ

สารณียธรรม ๖ คือ หลักธรรมที่ให้ระลึกถึงกัน หรือ หลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน ๖ ประการ เป็นต้น

๑๔. หลักธรรมสำหรับส่งเสริมการศึกษา หลักธรรมที่ควรนำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้สำเร็จด้านการศึกษา เช่น

สติปัฏฐาน ๔ คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลาย ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ๔ ประการ

โพชฌงค์ ๗ คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ๗ ประการ

มรรคมือองค์ ๘ คือ ทางอันประเสริฐ ๘ ประการ เป็นต้น

๑๕. หลักธรรมสำหรับการพัฒนาจิตใจ หลักธรรมที่เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจ เช่น

สมถกรรมฐาน คือ อูบายเครื่องสงบใจให้มีอารมณ์เป็นหนึ่ง

วิปัสสนากรรมฐาน คือ อูบายเครื่องทำให้เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ธาตุกัมมัญฐาน ๔ คือ การพิจารณาธาตุ ๔ เป็นอารมณ์

อนุสติ ๑๐ คือ อารมณ์ที่ควรระลึกเสมอ หรือความระลึกถึง ๑๐ ประการ

นิวรณ ๕ คือ สิ่งที่ปิดกั้นจิตใจบรรลุลุณความดี ๕ ประการ

ขั้นที่ ๕ คือ กองแห่งรูปธรรมและนามธรรมห้าหมวดที่
ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวบรวม หรือส่วนประกอบห้าอย่างที่รวมกัน
เข้าเป็นชีวิต

อายตนะ ๑๒ คือสิ่งที่เชื่อมต่อกันให้เกิดความรู้ภายใน ๖ และ
ภายนอก ๖ รวมเป็น ๑๒ ประการ หรือ ๖ คู่

วิญญาณ ๖ คือ ความรู้แจ้งอารมณ์ มี ๖ ประการ

สามัญลักษณ์ะ ๓ คือ ลักษณะที่เสมอกันของสรรพสิ่งที่มีใน
โลกนี้ ๓ ประการ

อริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐหรือความจริงที่ทำให้
ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยบุคคล ๔ ประการ เป็นต้น

หลักธรรมดังกล่าวมานี้ เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ยกมาให้
เห็น ในพระสูตรและพระอภิธรรมยังมีหลักธรรมอีกมากมายที่เราจะ
นำมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวันของเรา ที่สำคัญเรา
จะต้องอ่านค้นคว้าหลักธรรมต่าง ๆ เมื่อเห็นว่าหลักธรรมใดถูกกับ
จิตอัธยาศัยของเราก็นำมาประพฤติปฏิบัติได้ เหมือนคนเข้าไปสู่ป่า
หาต้นไม้ที่ตนต้องการได้แล้วก็นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง
และสังคมฉะนั้น

๖. ศาสนิกชนช่วยกันสืบพระพุทธศาสนา
ให้สถาพรได้อย่างไร

๖. ศาสนิกชนช่วยกันสืบพระพุทธศาสนา ให้สถาพรได้อย่างไร

ประเทศไทยเราเป็นประเทศหนึ่งที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ คนไทยส่วนใหญ่ได้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านานจนจนกาลปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ไทยทุก ๆ พระองค์ ตั้งแต่อดีตอันยาวนานจนจนกาลบัดนี้ ได้ทรงเป็นพุทธมามกะและองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก

พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตและสังคมไทยทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันดีงาม ได้มีส่วนกล่อมเกลาสีตจิตใจชาวไทยให้มีความสว่าง สะอาด และสงบสุขตลอดมา ประเทศไทยภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาจึงมีความร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญมั่นคง ดำรงเอกราช มีอธิปไตยและอิสระเสรี มีศักดิ์ มีศรี ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี มีความภาคภูมิใจในชาติ และมีความสมัครสมานสามัคคี เคารพรักกันนับถือกันฉันพี่น้องตลอดมา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญศาสนาหนึ่งซึ่งมีอยู่ในโลก และมีอายุที่ยืนมาเป็นเวลานานกว่าสองพันปีแล้ว คำสอนในทางพระพุทธศาสนายังคงเป็นสัจธรรม ทนต่อการพิสูจน์ และเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์อยู่จนถึงบัดนี้ ที่พระพุทธศาสนาได้มีความมั่นคงยั่งยืนมาจนบัดนี้ก็ด้วยพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาพยายามได้ถือปฏิบัติและอนุรักษสืบทอดกันต่อมา ทั้งด้านปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม และปฏิเวธธรรม

พระสงฆ์ทำหน้าที่สืบทอดพระธรรมคำสอนพระพุทธเจ้า

เฉพาะด้านปริยัติธรรมอันได้แก่คำสอนของพระพุทธองค์ที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนซึ่งเป็นคำสอนภาคทฤษฎีนั้น ได้บรรจุไว้ใน “พระไตรปิฎก” ซึ่งแปลว่าพระคัมภีร์ทั้ง ๓ คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก หรือเรียกสั้น ๆ ว่า พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม (หรือพระปรมัตถ์)

พระไตรปิฎกนั้นเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ด้วยเป็นคัมภีร์บรรจุพระพุทธวจนะไว้อย่างสมบูรณ์ เป็นแหล่งวิทยาการทางพระพุทธศาสนา ทั้งส่วนพุทธธรรม พุทธปรัชญา และพุทธศาสตร์ จึงได้รับการเคารพเทิดทูนและอนุรักษไว้

ด้วยดีตลอดมา พระพุทธรวณะที่บรรจุไว้ในพระไตรปิฎกนั้น ชั้นเดิมเรียกว่า พระธรรมวินัย เมื่อพระพุทธรองค์ยังทรงพระชนมชีพอยู่นั้น พระสงฆ์พุทธสาวกได้สืบทอดกันต่อมาด้วยมุขปาฐะ คือได้ท่องจำกันต่อมาด้วยปากเปล่าและถือปฏิบัติกันอย่างนี้ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๔๓๓ จึงได้มีการจารึกพระพุทธรวณะหรือพระธรรมวินัยนั้นเป็นลายลักษณ์ลงในใบลาน

การสืบทอดพระพุทธรวณะหรือพระธรรมวินัยด้วยมุขปาฐะนั้น ในช่วงแรกพระสงฆ์พุทธสาวกต่างองค์ต่างท่องจำกันมา คงจะกระจัดกระจายกันอยู่ตามความทรงจำของพระสาวกรูปนั้น ๆ ในช่วงต่อมาภายหลังที่มีการสังคายนาแล้วจึงได้มีการจัดระเบียบพระพุทธรวณะเข้าเป็นหมวดหมู่เป็น ๒ หมวด คือ หมวดพระธรรมและหมวดพระวินัย หมวดแรกนั้นคงรวมทั้งพระสูตรและพระอภิธรรมเข้าเป็นหมวดเดียวกัน พระพุทธรวณะในช่วงมุขปาฐะนี้จึงเรียกว่า พระธรรมวินัย ซึ่งว่าโดยเนื้อหาก็คงจะเห็นว่าเป็นพระพุทธรวณะในรูปแบบพระไตรปิฎกนั่นเอง ครั้นต่อมาเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ พระพุทธรวณะที่นำสืบทอดกันมาโดยมุขปาฐะนั้นจึงมีการจัดเข้าระเบียบเป็น ๓ หมวด เรียกว่า พระไตรปิฎก เห็นจะเป็นเพราะในการสังคายนาครั้งนี้ได้มีการแบ่งคัมภีร์ขยายพระพุทธรวณะในหมวดพระอภิธรรมขึ้นคัมภีร์หนึ่ง คือ คัมภีร์กถาวัตถุ ซึ่งพระโมคคัลลบุตรเถระได้แต่งขึ้นและนำเข้าสู่การสังคายนาในครั้งนั้น

การสังคายนาพระธรรมวินัยหรือการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้งในรูปมุขปาฐะและรูปแบบลายลักษณ์อักษรนั้น นับเป็นการอนุรักษ์หรือการสืบทอดพระพุทธรวณะที่สำคัญวิธีหนึ่ง ซึ่งมีส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่ต่อมาตราบเท่าทุกวันนี้ กล่าวคือ เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นอันจะเป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา พระสงฆ์พุทธสาวกก็จะประชุมกันทำการสังคายนา คือ สวดทบทวน หรือร้อยกรองคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อถือเป็นหลักแล้ววินิจฉัยเรื่องที่เกิดขึ้นตามควรแก่กรณี

การทำสังคายนาพระธรรมวินัยนี้ได้ถือเป็นเรื่องสำคัญและได้ทำต่อเนื่องกันมาโดยลำดับ นับแต่สังคายนาครั้งแรกหลังจากพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานได้ ๓ เดือน เป็นต้นมา ทั้งในชมพูทวีป ลังกาทวีป ประเทศไทย และพม่า รวมหลายครั้งหลายคราวดังกล่าวมาแล้ว

พระไตรปิฎกได้รับการยกย่องเทิดทูนและอนุรักษ์ไว้ด้วยดีตลอดมาโดยวิธีการสังคายนาและวิธีการอื่น ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ก็เนื่องด้วยพระไตรปิฎกมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับพุทธศาสนิกชนในข้อสำคัญหลายประการ โดยฐานะที่เป็นองค์พระศาสนาของพุทธศาสนิกชน และเป็นมูลรากหรือเป็นรากแท้ของพระพุทธศาสนา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ควรได้รับการยกย่องเทิดทูนอนุรักษ์ไว้เพื่อจะได้เป็นคัมภีร์หลัก เป็นมาตรฐานในการศึกษาค้นคว้าหลักธรรมนำมาปฏิบัติเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขต่อไปชั่วกาลนาน

๗. ภาคผนวก

ภาคผนวก

แผนผังพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก

- (๑) พระวินัยปิฎก (๒) พระสุตตันตปิฎก
(๓) พระอภิธรรมปิฎก

๑. พระวินัยปิฎก (๕ คัมภีร์)

- (๑) มหาวิภังค์ (๒) ภิกขุณีวิภังค์ (๓) มหาวัคค์
(๔) จูฬวัคค์ (๕) ปริวารวัคค์

๒. พระสุตตันตปิฎก (๕ คัมภีร์)

- (๑) ทีฆนิกาย (๒) มัชฌิมนิกาย
(๓) สังยุตตนิกาย (๔) อังคุตตรนิกาย
(๕) ขุททกนิกาย

๓. พระอภิธรรมปิฎก (๗ คัมภีร์)

- (๑) ธัมมสังคณี (๒) วิภังค์ (๓) ธาตุกถา
(๔) ปุคคลบัญญัติ (๕) กถาวัตถุ (๖) ยมก
(๗) ปฏฐาน

พระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อคัมภีร์

- (๑-๘) ๑. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยสิกขาบทและบทบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ แบ่งเป็น ๓ หมวด หรือ ๕ คัมภีร์ คือ
ก. วิภังค์ หรือ สุตตวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบท ในพระปาติโมกข์ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณี

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อคัมภีร์

สงฆ์ ซึ่งเป็นอาทิพรหมจริยกะ (เบื้องต้น
แห่งการประพฤติพรหมจรรย์) แบ่งเป็น
๒ คัมภีร์ คือ

๑) มหาวิภังค์ (ภาค ๑-๒) ว่าด้วยสิกขาบท
ที่มาในพระปาติโมกข์ของฝ่ายภิกษุ
สงฆ์

๓

๒) ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทที่มาใน
พระปาติโมกข์ของฝ่ายภิกษุณีสงฆ์
วิภังค์อาจแบ่งได้อีกอย่างหนึ่งเป็น

๑) อาทิกัมม์ หรือ ปาราชิก ว่าด้วยสิกขา
บทที่เกี่ยวกับอาบัติหนัก คือ ตั้งแต่
ปาราชิก ถึงอนิยต

๒-๓

๒) ปาจิตตีย์ (ภาค ๑-๒) ว่าด้วย
สิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติเบา คือ
ตั้งแต่นิสสัคคียปาจิตตีย์ ไปจนถึง
เสขิยะ และรวมเอาภิกขุณีวิภังค์เข้า
ไว้ด้วย

(๔-๗)

ข. ชันธกะ ว่าด้วยบทบัญญัติต่าง ๆ เกี่ยวกับ
สังฆกรรม พิธีกรรม ความเป็นอยู่ของ
พระสงฆ์ วัตรปฏิบัติ มารยาทและความ
ประพฤติกว้างไป เพื่อความงามของสงฆ์ เป็น
ฝ่ายอภิธมาจาร แบ่งเป็น ๒ วรรค มี ๒๒
ชันธกะ คือ

๔-๕

๑) มหาวรรค (ภาค ๑-๒) มี ๑๐ ชันธกะ

๖-๗

๒) จุลวรรค (ภาค ๑-๒) มี ๑๒ ชันธกะ

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อคัมภีร์

- ๘ ค. ปริวาร ว่าด้วยสรุปความหรือคู่มือแห่งพระวินัยปิฎก ทั้งหมดตั้งเป็นรูปคำถาม คำตอบ เพื่อสะดวกแก่การสอนและการซักซ้อมความเข้าใจ
- (๙-๓๓) ๒. พระสูตรตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า (มีของพระสาวกบ้างบางส่วน) ที่ตรัสแก่ชนต่างชั้นต่างประเภทในกาลและโอกาสต่าง ๆ กัน เป็นรูปคำสนทนาบ้าง คำบรรยายอธิบายหัวข้อธรรมบ้าง เป็นรูปคาถาล้วนบ้าง ร้อยแก้วล้วนบ้าง เป็นแบบผสมบ้าง และเกี่ยวข้องกับข้อธรรมทุกประเภทกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน ปิฎกนี้แบ่งเป็น ๕ นิกาย คือ
- (๙-๑๑) ๑. ทีฆนิกาย เป็นประมวลแห่งพระสูตรขนาดยาว แบ่งเป็น ๓ วรรค มี ๓๔ สูตร คือ
- ๙ ๑) สีสักขันธวรรค (สูตรแรกชื่อพรหมชาลสูตร) มี ๑๓ สูตร
- ๑๐ ๒) มหาวรรค มี ๑๐ สูตร
- ๑๑ ๓) ปาฏิกวรรค มี ๑๑ สูตร
- (๑๒-๑๔) ๒. มัชฌิมนิกาย เป็นประมวลแห่งพระสูตรที่มีความยาวปานกลาง แบ่งเป็น ๓ ปัณณาสก์ แบ่งเป็น ๑๕ วรรค มี ๑๕๒ สูตร คือ
- ๑) มूलปัณณาสก์ มี ๕ วรรค หรือ ๕๐ สูตร
- ๒) มัชฌิมปัณณาสก์ มี ๕ วรรค หรือ ๕๐ สูตร
- ๓) อุปริปัณณาสก์ มี ๕ วรรค หรือ ๕๒ สูตร

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อคัมภีร์

(๑๕-๑๙)

๓. **สังยุตตนิกาย** เป็นการประมวลเอาพระสูตร
ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล สถานที่ หรือธรรมชาติ
เรื่องเดียวกันเข้าไว้ด้วยกันเป็นหมวด ๆ
เรียกว่า สังยุตต์หนึ่ง ๆ มี ๕ วรรค แบ่งเป็น
๕๖ สังยุตต์ มี ๗๗๖๒ สูตร

๑๕

๑) **สคาถวรรค** ว่าด้วยสูตรที่ตรัสอธิบาย
ธรรมหรือตอบคำถามเป็นรูปคาถาโดย
ตลอด จัดเป็นสังยุตต์ตามประเภทบุคคล
ที่เกี่ยวข้อง เช่น โกศลสังยุตต์ หมายถึง
ตอนว่าด้วยสูตรที่ตรัสกับพระเจ้าปเสน-
ทิโกศล ดังนั้นเป็นต้น มีรวม ๑๑ สังยุตต์

๑๖

๒) **นิทานวรรค** ว่าด้วยหลักธรรมที่ลึกซึ้ง
มีปริยจสมุปปาทเป็นสำคัญ กับว่าถึง
เรื่องชาติ สหายตน และไตรลักษณ์
เป็นต้นด้วย มี ๑๐ สังยุตต์

๑๗

๓) **ขันธวารวรรค** ว่าด้วยเรื่องขันธ ๕ ซึ่งตก
อยู่ในอำนาจไตรลักษณ์ ๑๓ สังยุตต์

๑๘

๔) **สพายตนวรรค** ว่าด้วยเรื่องอายตนะ ๖
และธรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตกอยู่ในอำนาจ
ไตรลักษณ์ และเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่อง
ที่ไม่ทรงพยากรณ์ เป็นต้น มี ๑๐
สังยุตต์

๑๙

๕) **มหาวรรค** ว่าด้วยหลักธรรมที่ลึกซึ้ง
หลายหัวข้อที่เรียกรวมว่า โพธิปักขิย-

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อคัมภีร์

- ธรรม เป็นสำคัญ มี ๑๒ สังยุตต์
- (๒๐-๒๔)
๔. อังคุตตรนิกาย ว่าด้วยธรรมที่เป็นหัวข้อแสดง
เป็นหมวด ๆ จัดตามลำดับหมวดที่มีหัวข้อ
ธรรมน้อยไปหามากตามลำดับ เรียกว่านิบาต
มีรวม ๑๑ นิบาต มี ๙๕๕๗ สูตร
- ๒๐ ๑) เอกกนิบาต (หมวด ๑)
- ๒) ทุกนิบาต (หมวด ๒)
- ๓) ติกนิบาต (หมวด ๓)
- ๒๑ ๔) จตุกนิบาต (หมวด ๔)
- ๒๒ ๕) ปัญจกนิบาต (หมวด ๕)
- ๖) ฉกนิบาต (หมวด ๖)
- ๒๓ ๗) สัตตกนิบาต (หมวด ๗)
- ๘) อัฏฐกนิบาต (หมวด ๘)
- ๙) นวกนิบาต (หมวด ๙)
- ๑๐) ทสกนิบาต (หมวด ๑๐)
- ๑๑) เอกาทสกนิบาต (หมวด ๑๑)
- (๒๕-๓๓)
๕. ขุททกนิกาย เป็นประมวลแห่งคัมภีร์เบ็ด-
เตล็ดต่าง ๆ หลายประเภท รวม ๑๕ รายการ
คือ
- ๑) ขุททกปาฐะ มีพระสูตรสั้น ๆ ที่นิยม
ใช้สวดประจำวัน เช่น มงคลสูตร
รัตนสูตร เป็นต้น
- ๒) ธรรมปทะ ว่าด้วยบทธรรมต่าง ๆ ที่
ตรัสเป็นคาถาล้วน รวม ๔๒๓ คาถา
จัดเป็น ๒๖ วรรค

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อกัมภีร์

๒๕

- ๓) อุทาน ว่าด้วยพระพุทธรูปที่ตรัส
เป็นคาถา และมีความร้อยแก้วเล่า
เรื่องประกอบ มีทั้งหมด ๘๐ อุทาน
- ๔) อิติอุตตกะ ว่าด้วยพระสูตรสั้น ๆ ที่
อ้างว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้รวม ๑๑๒
สูตร จัดเป็น ๒ นิบาต
- ๕) สุตตนิบาต เป็นประมวลแห่งพระสูตร
ขนาดสั้นที่เป็นคาถาล้วน (แต่บางสูตร
อาจมีความนำเป็นคำร้อยแก้วบ้าง) รวม
๗๐ สูตร จัดเป็น ๕ วรรค

๒๖

- ๖) วิมานวัตถุ ว่าด้วยเทพบุตร เทพธิดา
ที่เกิดอยู่ในเทวโลกเล่าให้พระมหาเถระ
บางรูป โดยเฉพาะพระมหาโมคคัล-
ลานเถระ ฟังถึงเรื่องในอดีตชาติ ครั้ง
เป็นมนุษย์ว่าได้ทำบุญอะไรจึงมาเกิด
เป็นอย่างนั้น เป็นคาถาล้วน มีทั้งหมด
๘๕ เรื่อง จัดเป็น ๗ วรรค
- ๗) เปตวัตถุ ว่าด้วยเรื่องเปรตต่าง ๆ เล่า
กรรมชั่วที่ตนกระทำในหนหลังอัน
เป็นเหตุให้มาเกิดเป็นอย่างนั้น เป็น
คาถาล้วน มี ๕๑ เรื่อง จัดเป็น ๔ วรรค
- ๘) เถรคาถา ว่าด้วยคาถาที่พระอรหันต-
เถระรวม ๒๖๔ รูป กล่าวออกเพื่อ
แสดงความรู้สึกในการบรรลุธรรม
เป็นต้น

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อคัมภีร์

- (๒๗-๒๘) ๘) เถรีคาถา ว่าด้วยคาถาที่พระอรหันต-
เถรีประมาณ ๗๓ รูป กล่าวเพื่อแสดง
ความรู้สึกดังกล่าว
- (๒๙-๓๐) ๑๐) ชาดก (ภาค ๑-๒) ว่าด้วยเรื่องราวใน
อดีตชาติของพระพุทธเจ้าประมาณ
๕๕๐ ชาติ เป็นคาถาล้วน
- (๒๙-๓๐) ๑๑) นิทเทส เป็นภาษิตของพระสารีบุตร
เถระ แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ
ก. มหานิทเทส อธิบายความใน
อัฐกัถวรรค แห่งสุตตนิบาต
ข. จุฬนิทเทส อธิบายความในปรายณ
วรรค และขัคควิสาณสูตร
- ๓๑ ๑๒) ปฏิสัมภิทามคค์ เป็นอรรถธิบายโดย
พิสดารแห่งข้อธรรมที่ลึกซึ้งต่าง ๆ
เช่น เรื่องญาณ ญาณิยะ อานาปาน อินทรีย์
วิโมกข์ เป็นต้น กล่าวกันว่าเป็นภาษิต
ของพระสารีบุตร
- (๓๒-๓๓) ๑๓) อุปทาน ว่าด้วยประวัติ โดยเฉพาะใน
อดีตชาติ แห่งพระพุทธเจ้า (พุทธ-
อุปทาน) พระอรหันตเถระ (เถรา-
อุปทาน) พระอรหันตเถรี (เถรีอุปทาน)
เป็นคาถาล้วน
- ๑๔) พุทธวงศ์ ว่าด้วยประวัติการทรงตั้ง
ปณิธานเพื่อพุทธภูมิของพระพุทธเจ้า
องค์ปัจจุบัน ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยประวัติ

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อคัมภีร์

ของพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ
๒๕ พระองค์ ที่ทรงประทานพุทธ-
พยากรณ์ เป็นคาถาล้วน

๑๕) **จริยาปิฎก** ว่าด้วยพุทธจริยาในอดีต
ชาติรวม ๓๕ เรื่อง ซึ่งซ้ำกับในชาดก
แต่นำมาเล่าใหม่เพื่อเป็นตัวอย่างแสดง
บารมี บางข้อเป็นคาถาล้วน

(๓๔-๔๕) ๓. **พระอภิธรรมปิฎก** ว่าด้วยการแสดงและอธิบาย
หลักธรรมต่าง ๆ ในรูปหลักวิชาล้วน ๆ ไม่
เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และบุคคล (ธรรมเหล่านี้
กระจายกันอยู่ในพระสูตรต้นตปิฎก) จัดเป็น
๗ คัมภีร์

๓๔

๑) **ธัมมสังคณี** รวบรวมหัวข้อธรรมต่าง ๆ ที่
กระจายกันอยู่มาจัดเข้าเป็นกลุ่ม ๆ อย่างมี
ระเบียบแล้วแยกออกอธิบายเป็นประเภท ๆ
๒) **วิภังค์** แยกแยะธรรมที่รวมเป็นกลุ่มใน
ธัมมสังคณีแล้วนั้นออกแสดงให้เห็นราย
ละเอียดโดยพิสดาร

๓) **ชาตุกถา** ว่าด้วยการสงเคราะห์ธรรมที่
แสดงไว้แล้วในธัมมสังคณีและวิภังค์ เข้า
กับธรรม ๓ ประการ คือ ขันธ์ อายตนะ
และธาตุว่าเข้ากันได้หรือไม่ โดยชาติ สัญ-
ชาติ กิริยา และคณนา

๓๖

๔) **ปุคคลบัญญัติ** ว่าด้วยการบัญญัติบุคคล
ตามคุณธรรมที่มีในบุคคลนั้น จัดเป็นพวก ๆ

พระไตรปิฎกบาลี
เล่มที่

รายชื่อคัมภีร์

และอธิบายให้เห็นลักษณะอาการของบุคคล
ที่ได้รับบัญญัติเรียกว่าอย่างนั้น ๆ

๓๗

๕) **กถาวัตถุ** ว่าด้วยคำถามคำตอบแสดงทัศนะ
อันขัดแย้งกันแห่งนิกายต่าง ๆ ของพระ
พุทธศาสนาในยุคแรก ๆ (ราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๒) รวม ๑๘ นิกาย แล้วชี้ให้เห็นลักษณะ
ของหลักธรรมที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนา
มีรวม ๒๑๙ กถา คัมภีร์กถาวัตถุนี้พระ
โมคคัลลีบุตรติสสเถระรจนาขึ้นครั้งสังคายนา
ครั้งที่ ๓

(๓๘-๓๙)

๖) **ยมก** (ภาค ๑-๒) ว่าด้วยการยกธรรม
ขึ้นอธิบายเป็นคู่ ๆ เช่นเรื่องกุศลและอกุศล
เป็นต้น การอธิบายใช้วิธีตั้งเป็นคำถาม
และคำตอบ

(๔๐-๔๕)

๗) **ปฏฐาน** (ภาค ๑-๖) อธิบายปัจจัย ๒๔
อย่าง โดยปัจจัยชื่ออะไรเป็นการอธิบาย
อย่างพิสดาร

๘. อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์
เพื่อการอ้างอิง

อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์เพื่อการอ้างอิง

(๑) พระวินัยปิฎก ๘ เล่ม

วิ. มหาวิ. ๑-๒	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ หรือ ไตร. ๑-๒
วิ. ภิกขุณี. ๓	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ หรือ ไตร. ๓
วิ. มหา. ๔-๕	วินัยปิฎก มหาวัตถุ หรือ ไตร. ๔-๕
วิ. จุฬ. ๖-๗	วินัยปิฎก จุฬวัตถุ หรือ ไตร. ๖-๗

(๒) พระสุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม

ที.สี. ๙	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ไตร. ๙
ที.ม. ๑๐	ทีฆนิกาย มหาวัตถุ ไตร. ๑๐
ที.ปา. ๑๑	ทีฆนิกาย ปาฏิภักค ไตร. ๑๑
ม.มู. ๑๒	มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ไตร. ๑๒
ม.ม. ๑๓	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก ไตร. ๑๓
ม.อุป. ๑๔	มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก ไตร. ๑๔
ส.ส. ๑๕	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ไตร. ๑๕
ส.นิ. ๑๖	สังยุตตนิกาย นิพพานวรรค ไตร. ๑๖
ส.ชนธ. ๑๗	สังยุตตนิกาย ชนธวรรค ไตร. ๑๗
ส.สพ. ๑๘	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ไตร. ๑๘
ส.มหา. ๑๙	สังยุตตนิกาย มหาวรรค ไตร. ๑๙
อง.เอกก-ทุก-ติก. ๒๐	อังคุตตรนิกาย เอกก-ทุก-ติก-นิปาต ไตร. ๒๐
อง.จตุกก. ๒๑	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต ไตร. ๒๑
อง.ปัญจก-ฉก. ๒๒	อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉกนิปาต ไตร. ๒๒
อง.สตตก-อฏฐก-นวก. ๒๓	อังคุตตรนิกาย สตตก-อฏฐก-นวก-นิปาต ไตร. ๒๓

อง.ทสก—เอกาทสก. ๒๔ อังคุตตรนิกาย ทสก—เอกาทสกนิปาต
ไตร. ๒๔

ขุ.ข., ขุ.ธ., ขุ.อ., ขุ.อิติ., ขุ.สุ. ๒๕ ขุททกนิกาย อุทาน—อิติวุตตก—
สุตตนิปาต ไตร. ๒๕

ขุ.วิ., ขุ.เปต., ขุ.เถร., ขุ.เถรี. ๒๖ มุททกนิกาย วิมานวตถุ—
เปตวตถุ
เถรคาถา—เถรีคาถา ไตร. ๒๖

ขุ.ชา. ๒๗ ขุททกนิกาย ชาตก (ภาค ๑) ไตร. ๒๗

ขุ.ชา. ๒๘ ขุททกนิกาย ชาตก (ภาค ๒) ไตร. ๒๘

ขุ.มหา. ๒๙ ขุททกนิกาย มหานิเทศ ไตร. ๒๙

ขุ.จุฬ. ๓๐ ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ ไตร. ๓๐

ขุ.ปฏี. ๓๑ ขุททกนิกาย ปฏิสันนิทานมัตถ ไตร. ๓๑

ขุ.อ. ๓๒ ขุททกนิกาย อปทาน (๑) ไตร. ๓๒

ขุ.อ., ขุ.พุทธ., ขุ.จรียา. ๓๓ ขุททกนิกาย อปทาน (๒)—พุทธวิส—
จรียาปิฎก ไตร. ๓๓

(๓) พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม

อภิ.สจ. ๓๔ อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี ไตร. ๓๔

อภิ.ว. ๓๕ อภิธรรมปิฎก วิภังค ไตร. ๓๕

อภิ.ธาตุ., ปุคค. ๓๖ อภิธรรมปิฎก ธาตุกคา—ปุคคบัญญัติ
ไตร. ๓๖

อภิ.กถา. ๓๗ อภิธรรมปิฎก กถาวตถุ ไตร. ๓๗

อภิ.ยมก. ๓๘ อภิธรรมปิฎก ยมก (๑) ไตร. ๓๘

อภิ.ยมก. ๓๙ อภิธรรมปิฎก ยมก (๒) ไตร. ๓๙

อภิ.ป. ๔๐ อภิธรรมปิฎก ปฏฐาน (๑) ไตร. ๔๐

อภิ.ป. ๔๑ อภิธรรมปิฎก ปฏฐาน (๒) ไตร. ๔๑

อภิ.ป. ๔๒ อภิธรรมปิฎก ปฏฐาน (๓) ไตร. ๔๒

อภิ.ป. ๔๓	อภิธัมมปิฎก ปฏฐาน (๔) ไตร. ๔๓
อภิ.ป. ๔๔	อภิธัมมปิฎก ปฏฐาน (๕) ไตร. ๔๔
อภิ.ป. ๔๕	อภิธัมมปิฎก ปฏฐาน (๖) ไตร. ๔๕

อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์เพื่อจำง่าย

พระวินัยปิฎก	:	(๑)	อา	ปา	ม	จุ	ป	(รวม ๕ คัมภีร์)
		(๒)	ปา	ปา	ม	จุ	ป	
		(๑)	อา		อาทิกัมม			
			ปา		ปาจิตตिय			
			ม		มหาวัคค			
			จ		จุพวัคค			
			ป		ปริวาร			
		(๒)	ปา		ปาราชิก (คือ ปาราชิกถึง			
					อนียต)			
			ปา		ปาจิตตिय ฯลฯ			

พระสุตตันตปิฎก	:	ที	ม	สัง	อัง	ขุ	(รวม ๕ คัมภีร์)
		ที				ทีฆนิกาย	
		ม				มัชฌิมนิกาย	
		สัง				สังยุตตนิกาย	
		อัง				อังคุตตรนิกาย	
		ขุ				ขุททกนิกาย	

พระอภิธัมมปิฎก	:	สัง	วิ	ธา	ปุ	ก	ย	ป	(รวม ๗ คัมภีร์)
		สัง							ธัมมสังคณี

วิ	วิมังค
ธา	ธาตูกถา
ปุ	ปุคคลบัญญัติ
ก	กถาวิตถุ
ย	ยมก
ป	ปฏฐาน

ผู้เรียบเรียง

นายพิฑูร มลิวัลย์

นายไสว มาลาทอง

ผู้ตรวจ

นายสุชีพ ปุญญานุภาพ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ

พระธรรมราชานุวัตร

พระเทพเวที

ที่ปรึกษากรมวิชาการ

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ

คณะกรรมการจัดทำ

นายจำรัส ดวงธิดา

ประธานกรรมการ

นางสุนน อมรวิวัฒน์

กรรมการ

นายพิฑูร มลิวัลย์

กรรมการ

นายไสว มาลาทอง

กรรมการ

นางสาวสมพร จารุณี

กรรมการ

นางสาวจำเริญ ให้อย

กรรมการ

ผู้แทนงานเลขศิลป์

กรรมการ

(นายทวีพร ทองคำใบ)

นางรัตนา ภาชาฤทธิ์

กรรมการและเลขานุการ

นางสาวสุนันทา ทิพย์มัลย์มาศ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

นางสาวสมพร จารุณี

นางรัตนา ภาชาฤทธิ์

ปก/ภาพประกอบ

นายทวีพร ทองคำใบ

นายวิชัย เพชรตะคุ

นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด

นางสาวสุนันทา ทิพย์มัลย์มาศ

ผู้เอื้อเฟื้อภาพ

นายวิชัย สุธีรชานนท์

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสังคมศึกษา
ชุดความรู้เรื่องพระไตรปิฎก เรื่อง ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก สำหรับ
ระดับมัธยมศึกษาชั้น กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาแล้ว อนุญาต
ให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๔

(นายอรุณ ปรีดีติติก)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

